

Banskobystrický samosprávny kraj
Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene

*Literárne osobnosti
mesta a okresu Detva*

2010

**Banskobystrický samosprávny kraj
Krajská knižnica Ľudovíta Štúra
vo Zvolene**

**Literárne osobnosti
mesta a okresu Detva**

Biografický slovník

Zostavila: Mgr. Elena Matisková

2 0 1 0

Vydanie publikácie finančne podporili:

Eva Chlebová, Ing. Ľubomír Fekiač, Jana Boráková, Ing. Jozef Krnáč,
PhD., Mgr. Bohuslav Ilavský, Mgr. Nora Ilavská, Ing. Lucián Brabec,
za čo im vyslovujeme úprimné poďakovanie.

ISBN 978-80-85136-42-5

ÚVOD

Detva patrí medzi menšie a mladšie mestá Slovenska, napriek tomu našla svoj odraz v prejavoch literárnych osobností. Detva a Detvania sa stali symbolom slovenskosti, pripisovali sa im vlastnosti, ktoré sa pokladali za významné a typické pre Slovákov. Ľud spod Poľany sa stal symbolom krásy, ľudskej hrdosti a nepoddajnosti voči útlaku.

Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene vydáva v tomto roku biografický slovník **Literárne osobnosti mesta a okresu Detva**. Nadväzuje na predchádzajúce biografické slovníky Literárne osobnosti mesta a okresu Zvolen a Literárne osobnosti mesta a okresu Krupina, čím uzatvára cyklus slovníkov literárnych osobností nášho regiónu.

Slovník Literárne osobnosti mesta a okresu Detva má rovnakú štruktúru ako predchádzajúce slovníky. Sú tu zaradení básnici, prozaici, dramatici, prekladatelia, publicisti, autori, ktorí popularizovali vedecké poznatky, tvorcovia literatúry faktu, literárni a kultúrni historici a kritici, ktorí sa na území dnešného okresu Detva narodili, tu pôsobili alebo umreli a knižne vydali minimálne jedno dielo. Našou snahou bolo priniesť čo najkomplexnejší pohľad na literárne osobnosti spojené s regiónom Detva, preto sú v slovníku zaradení aj filológovia, jazykovedci a autori, ktorí vydali populárno-náučné diela. Z časového hľadiska slovník zahŕňa literárnych tvorcov od polovice 18. storočia až po súčasnosť. V slovníku sú spracované aj profily osobností, ktorých život nebol priamo spojený s regiónom, ale vo svojich dielach čerpali z bohatých ľudových tradícií Detvy a ovplyvnili ďalší vývoj slovenskej literatúry (A. Sládkovič, J. C. Hronský, Ľ. Zelienska). Do slovníka sú zaradení tiež výtvarníci, ktorí v Detve pôsobili a venovali sa aj publicistickej činnosti (J. Augusta, M. Jiránek, E. Pacovský).

Profily niektorých osobností boli spracované už v predchádzajúcich slovníkoch, nakoľko sa ich život viaže tiež k okresom Zvolen a Krupina.

Základnými prameňmi pre spracovanie profilov osobností boli monografie, encyklopédie a slovníky, predovšetkým 5-zväzkový Slovenský biografický slovník, Biografický lexikón Slovenska (doposiaľ vyšli tri zväzky), 2. vydanie Slovníka slovenských spisovateľov 20. storočia a publikácia Literárne osobnosti okresu Zvolen autorky

Margity Kokavcovej (vydaná v roku 1986). Pri žijúcich autoroch sú biografické údaje doplnené osobnými konzultáciami.

Jednotlivé profily sú spracované formou hesiel lexikografickým štýlom. Heslá obsahujú:

- priezvisko a meno,
- základnú charakteristiku,
- dátum a miesto narodenia a úmrtia,
- slovné pseudonymy,
- prehľad o štúdiách, pôsobení a činnosti, vzťah k regiónu,
- prehľad a stručnú charakteristiku literárnej tvorby so zvýraznením literárnych diel,
- pamiatky spojené s regiónom,
- literatúru o osobnosti.

Do výberu literatúry o osobnosti boli zaradené monografické diela, encyklopédie, slovníky a personálne bibliografie s maximálnym počtom sedem titulov. Uprednostnené sú diela nachádzajúce sa v Krajskej knižnici Ľudovíta Štúra vo Zvolene pre ľahšiu dostupnosť čitateľom.

Nedostatok niektorých biografických údajov spôsobil rozdielnosť v rozsahu spracovania hesiel jednotlivých autorov.

Pri tvorbe hesiel boli použité primárne i sekundárne informačné pramene Krajskej knižnice Ľudovíta Štúra vo Zvolene a Slovenskej národnej knižnice v Martine. Zostavovateľke slovníka účinnú pomoc poskytla kronikárka mesta Detva, predtým dlhoročná riaditeľka Mestskej knižnice K. A. Medveckého pani Eva Chlebová, za čo jej vyjadrujeme úprimné poďakovanie.

Slovník je určený všetkým záujemcom o literárne osobnosti Detvy a jej okolia, historikom, kultúrnym pracovníkom, pedagógom, študentom i širokej čitateľskej verejnosti.

Zostavovateľka

PROFILY OSOBNOSTÍ

AUGUSTA, Jaroslav

maliar, publicista

4. 9. 1878 Humpolec (Česko)

28. 2. 1970 Banská Štiavnica

Ľudovú školu navštevoval v rodisku. Otec bol obchodník s vlnou. Po úpadku obchodu sa rodina presťahovala na Slovensko, v r. 1892 do Rimavskej Soboty a neskôr do Tisovca, kde navštevoval maďarské školy. Vypomáhal otcovi v obchode. V r. 1897–1900 študoval na Akadémii výtvarných umení v Prahe a v r. 1901–1906 v Mníchove. Štúdium do jari 1906 sa mu prelínalo s prácou v slovenských krajoch, najmä v maliarskej kolónii na Detve a s výstavnou činnosťou. V r. 1911 sa trvalejšie usadil vo Važci, kde sa venoval výtvarnej tvorbe. V období prvej svetovej vojny bol vojakom na ruskom fronte. V r. 1920–48 pôsobil ako profesor kreslenia v Banskej Štiavnici, kde žil aj v dôchodkovom veku.

Maliarske nadanie Jaroslava Augustu sa prejavilo už v rannej mladosti. Maľoval portréty podľa fotografií na zákazku. Na začiatku štúdií absolvoval potulky po rázovitých slovenských krajoch s Emilom Pacovským. Cez prázdniny v r. 1899–1900 maľoval krojované typy ľudí vo Veľkej Slatine, v Očovej a v Dobrej Nive. Maliarsky objavil Detvu. Stala sa ústrednou témou jeho tvorby. Kraj pod Poľanou si získal J. Augustu pre svoju rázovitosť a národopisné zvláštnosti. O Detvu prebudil záujem aj u priateľa Emila Pacovského a spolu s bratom Karolom založili v lete r. 1901 maliarsku kolóniu. Bol jedným z hlavných iniciátorov založenia Grupy uhorských a slovenských maliarov. V r. 1919 sa podieľal na založení Spolku slovenských umelcov v Martine. Spolu s bratom absolvoval študijné cesty po európskych krajinách. Usadil sa v Banskej Štiavnici, kde žil utiahnuto. Vo výtvarnej tvorbe sa zameril na svojráz ľudových typov a na etnograficky zaujímavé prvky. Výtvarným umením chcel slúžiť kultúrnemu a sociálnemu povzneseniu slovenského ľudu.

Venoval sa aj publicistike. Článkami prispieval do Mladého Slovenska, Slovenských pohľadov a Kultúrneho života. V memoárovej knihe *Spomienky* (1962) zachytil svoje štúdiá, maliarske potulky po Slovensku i bežný život maliara. Opísal tiež pôsobenie v Detve. Dokumentoval podmienky, v akých na prelome 19. a 20. storočia žili a pracovali výtvarní umelci. Jeho dielo predstavuje cenný historicko-biografický materiál. Patril medzi najvýznamnejších predstaviteľov česko-slovenských umeleckých vzťahov.

Literatúra:

- Abelovský, Ján – Bajcurová, Katarína: Výtvarná moderna Slovenska : maliarstvo a sochárstvo 1890 – 1949. – Bratislava : Slovart, 1997. – S. 67–70.
- Figurová, Tatiana: Detva v akvareloch Jaroslava Augustu. In: Múzeum. – Roč. 43, č. 1 (1998), s. 41–42.
- Petrová-Pleskotová, A.: Jaroslav Augusta maliar slovenského svojrázu. In: Výtvarný život. – Roč. 21, č. 4 (1976), s. 3.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 1. A–D. – Martin : Matica slovenská, 1986. – S. 83–84.
- Sokolík, Viliam: Jaroslav Augusta. In: Slovenské národné noviny. – Roč. 4 (8), č. 36 (1993), s. 16.
- Városov, Marián: Augusta. – Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956. – 175 s.

BARTOŠ, Ondrej

spisovateľ, publicista, učiteľ

4. 7. 1926 Zvolen

Žije vo Zvolene-Môťovej.

Narodil sa v rodine železničiara a lesnej robotníčky. Detstvo prežil v Môťovej a po ukončení obecnej školy študoval na gymnáziu vo Zvolene. Prvé literárne pokusy sa viažu k obdobiu štúdia na Obchodnej škole v Krupine. Po ukončení Učiteľskej akadémie v Banskej Štiavnici pôsobil ako začínajúci učiteľ v Detve-Piešti a v Zolnej. V Krupine učil na strednej škole. Po absolvovaní základnej vojenskej

služby nastúpil na post vedúceho úseku umeleckej výchovy v Krajskom dome pionierov a mládeže v Banskej Bystrici. V r. 1952 sa stal redaktorom Smeru. Od r. 1958 pracoval ako redaktor Banskobystrického rozhlasového štúdia, neskôr Krajského štúdia Čs. televízie v Banskej Bystrici. V r. 1968 sa stal riaditeľom krajského štúdia Čs. rozhlasu. Po konsolidačnom procese zostal nezamestnaný. Nenašlo sa pre neho ani miesto redaktora. Za pomoci priateľov sa mu po čase podarilo vrátiť do školy. Krátko učil v Dobrej Nive a potom v rodnej Môťovej až do odchodu na dôchodok. Voľný čas venoval svojej veľkej vášni – poľovníctvu a ochrane prírody.

V začiatkoch sa popri redaktorskej práci venoval najmä dramatickej tvorbe pre deti. Známe sú jeho bábkové hry z 50-tych a 60-tych rokov *Figliar Miško* a *Figliar Miško na príučku*, *Ivan v haluškovom kráľovstve*, *Malý partizán* a *Muška Svetluška*. Bol spoluautorom vlastivednej publikácie *Zvolen a okolie* (1968). Naplno sa rozpisal až po novembri 1989. Napísal stovky poviedok, povestí, čít, fejtónov a rôznych príbehov. Článkami prispieval do regionálnych i celoslovenských novín a časopisov.

Knižne mu vyšli diela *Okolo Zvolena* (1995), *Stopy v Javorí* (1995), *Kopovčiarске príbehy* (1997), *Moje poľovnícke zážitky* (1997), *Môťová známa – neznáma* (1997), *Čriepky* (1999), *Na muške zlato* (1999), *33 povestí zvolenských* (2003) a *Medveďoviny* (2004). Vo svojich prevažne autobiografických príbehoch pútaťvou formou opisuje vlastné zážitky a príbehy pričom prevažuje poľovnícka tematika. Niektoré diela boli preložené do češtiny a poľštiny. V autobiografickom diele *Čriepky* opisuje aj pôsobenie na škole v Detve-Piešti.

Literatúra:

- Bartoš, Ondrej: *Čriepky*. – Zvolen : Bratia Sabovci, 1999. – 128 s.
- Bartoš, Ondrej: *Moje poľovnícke zážitky*. – Bratislava : PaRPRESS, 1997. – 115 s.
- Matisková, Elena: *Literárne osobnosti mesta a okresu Zvolen*. – Zvolen : BBSK – Krajská knižnica Ľ. Štúra, 2008. – S. 7–8.

- Matisková, Elena: Ondrej Bartoš : personálna bibliografia. – Zvolen : Krajská knižnica L. Štúra, 2006. – 233 s.
- Mázor, Martin: Staroba je ťažká, hovorí spisovateľ Ondrej Bartoš. In: Zvolenské noviny. – Roč. 15, č. 30 (24. 7. 2006), s. 6.
- Pašková, Soňa – Matisková, Elena: Súčasní regionálni autori : výberová regionálna bibliografia. – Zvolen : Krajská štátna knižnica L. Štúra, 1998. – S. 4.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 27–28.

DIANIŠKOVÁ, Emília

poetka, pedagogička

10. 2. 1975 Detva

Žije v Detve.

Vyrastala v rodisku. Základnú školu navštevovala v Detve. V štúdiu pokračovala na Strednej poľnohospodárskej škole vo Zvolene, odbor Ekonomika poľnohospodárstva a výživy. Po ukončení strednej školy študovala na Drevárskej fakulte Technickej univerzity vo Zvolene, odbor Drevárske inžinierstvo, špecializácia Podnikateľské riadenie a zároveň absolvovala doplňujúce pedagogické štúdium na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Po ukončení vysokej školy stážovala na Odbore zahraničných vzťahov a protokolov na Ministerstve životného prostredia Slovenskej republiky. Neskôr učila na strednej škole v Bratislave a tiež pracovala ako distribučný manažér. Vo voľnom čase sa venuje najmä literatúre, hudbe a výtvarnému umeniu.

Literárnej tvorbe sa venuje od r. 1997. Píše poéziu. Debutovala básnickou zbierkou *Očakávanie* (2005), vydalo ju Hnutie kresťanských pedagógov Slovenska v Trnave. V r. 2007 vydala svoju druhú básnickú zbierku pod názvom *Cítim svetlo* tiež vo vydavateľstve

Hnutie kresťanských pedagógov Slovenska v Trnave. Vo svojej tvorbe vyjadruje vlastné vnútorné pocity a zameriava sa, ako sama hovorí, na „obyčajné“ veci v živote, ktoré sú pre ňu neobyčajné a vzácne ako láska, porozumenie a nádej.

V celoslovenskej literárnej súťaži O cenu Slovenského učeného tovarištva získala v r. 2005 pochvalné uznanie v kategórii poézia.

Literatúra:

- Ing. Emília Dianišková. In: Dianišková, Emília: Očakávanie. – Trnava : Hnutie kresťanských pedagógov Slovenska, 2005. – S. 69.
- Ing. Emília Dianišková. In: Dianišková, Emília: Cítim svetlo. – Trnava : Hnutie kresťanských pedagógov Slovenska, 2007. – S. 54.

DIOSI, Martina (rod. Matušková)

scenáristka, režisérka, producentka

14. 3. 1973 Detva

Žije v Bratislave.

Vyrastala a základnú školu navštevovala v rodisku. Študovala na Gymnáziu Ľudovíta Štúra vo Zvolene. V r. 1998 pokračovala v štúdiách na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Vyštudovala filmovú scenáristiku a dramaturgiu a filmovú vedu.

Od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia publikuje poéziu i prózu v rôznych časopisoch a zborníkoch. Zbierka básní jej vyšla pod názvom *Všetky štvorlístky nezožrali zajace*. Je laureátkou niekoľkých literárnych súťaží.

Venuje sa scenáristickej tvorbe. Jej scenár *Mlyn zvíťazil* v roku 1997 v súťaži o najlepší scenár k celovečernej dráme vyhlásenej spoločnosťou East Sydney Production. Podľa jej scenárov boli nakrútené filmy *Ticho po búrke* (2000) s režisérom Stanislavom Párnickým a *Neverné hry* (2003) s režisérkou Michaelou Pavlátovou. Celovečerný film *Neverné hry* získal zvláštnu cenu poroty New

Director Award na 51. MFF v San Sebastiane. Ako režisérka sa Martina Diosi predstavila dokumentárnym filmom *Mesto lietajúcich slov* (2005). Dokument s hranými prvkami je skupinovým portrétom ľudí, ktorí tvorili poéziu vo zvolenskom Literárnom klube v 90-tych rokoch. Je autorkou a spoluproducentkou pôvodného televízneho cyklu o slovenských ženách *Nie si sama* (2006–2007). Ďalší dokumentárny film v réžii Martiny Diosi *Slovensko pre začiatočníkov* (2008) sprostredkovaáva hrovou zrozumiteľnou formou výsledky sociologického prieskumu o najcharakteristickejších povahových črtách Slovákov. Film *Malý zúrivý Robinson* (2009) je neobvyklým portrétom tragicky zosnulého básnika Jozefa Urbana, ktorý počas svojho krátkeho života dokázal ovplyvniť kultúrne dianie na Slovensku. Film je spracovaný netradičnou formou spomienkovej cesty troch kamarátov po stopách básnika. Venuje sa tiež producentskej činnosti v rámci svojej spoločnosti Furia Film, v ktorej v r. 2009 vznikol film *Ježiš je normálny*.

Literatúra:

- Diosi, Martina: Ženy o mužoch : Martina Diosi, režisérka a dramaturgička. In: Pravda ženy. – Č. 15 (12. 4. 2008), s. 4–5.
- Turan, Andrijan – Diosi, Tina: Malý zúrivý Robinson opäť prichádza. In: Slovenka. – Roč. 62, č. 48 (2009), s. 72, 73.

ĎURÍČKOVÁ, Mária (rod. Piecková)

spisovateľka, prekladateľka, scenáristka

29. 9. 1919 Zvolenská Slatina

15. 3. 2004 Bratislava

Občianskym menom Mária Masaryková. Narodila sa v roľníckej rodine. Do ľudovej školy chodila v rodisku, meštiansku školu dokončila vo Zvolene. Učiteľský ústav absolvovala v Lučenci, kde v r. 1938 zmaturovala. Splnil sa jej dávny sen, stala sa učiteľkou. Učila v Hornom Tisovníku, Žitnej, Šajbe, Omastinej a Bratislave. V Omastinej sa zoznámila s manželom

Vojtechom Masarykom. Počas Slovenského národného povstania postihla rodinu tragédia. Manžela zatkli a popravili. Odišla s malým synom do Bratislavy, kde učila a zároveň popri zamestnaní študovala slovenčinu a ruštinu na Pedagogickej fakulte v Bratislave. Choroba ju prinútila rozlúčiť sa s učiteľským povoláním. Hľadala zamestnanie, kde by sa mohla naďalej venovať deťom. V r. 1951 sa stala šéfredaktorkou časopisu Družba, o rok neskôr časopisu Zornička. Od r. 1954 bola redaktorkou vydavateľstva Mladé letá a v r. 1969-70 šéfredaktorkou obnoveného Slniečka. Od r. 1971 sa venovala literárnej tvorbe v slobodnom povolaní.

Knižne debutovala veršovanou *Rozprávkou o dedovi Mrázovi* (1954). Nasledovalo leporelo *Zajko a liška* (1957), zbierka básní *Čarovná píšťalka* (1958), zbierka krátkych próz pre najmenších čitateľov *Zajtra bude pekne* (1959). Potom sa zamerala na tvorbu pre žiakov *My z ôsmej A* (1960), kde vyrozprávala zážitky dospievajúcej mládeže. Pre deti napísala príbehy sestier-dvojčiat *Danka a Janka* (1961) a knihu *O Gul'kovi Bombul'kovi* (1962). V diele *Jasietka* (1963) sa realistická postava pohybuje v rozprávkovej krajine. Do reálneho prostredia školy sa vrátila v knihe *Stíhač na galuskách* (1963). Citlivý svet postihnutého dievčatka zobrazila v diele *Majka Tárjanka* (1965). *Útek z gramatiky* (1965) je úsmevná kniha veršov pre školákov. V knihách autorských rozprávok *Sestričky z Topánika* (1969), *Danka a Janka v rozprávke, Janček Palček, O Katarínke a túlavom vrchu* (1970) zobrazila citový svet detskej duše. V knihách *Jožko Mrkvička spáč* (1972) a *Nie je škola ako škola* (1974) humornou formou opísala školské prostredie. Od autorských rozprávok *Biela kňažná* (1973), a *Najkrajšie na svete* (1976) prešla k rozsiahlym knihám povestí a bájí o histórii Bratislavy *Dunajská kráľovná* (1976) a *Prešporský zvon* (1978). Povesti zo svojho rodného kraja spracovala v knihe *Zemský kľúč* (1986). Výber z týchto kníh vyšiel pod názvom *Panenská veža na Devíne* (1980). Ďalej vydala knihy autorských rozprávok *Jahniatko v batohu* (1984) a *Čo si hračky rozprávali* (1986). Najmladším čitateľom je určená kniha *Emčo* (1988). Výber z autorkinej rozprávkovej tvorby vyšiel pod názvom *Oriešky* (1981). Významná je tiež Ďuričkovej zostavovateľská, editorská a prekladateľská činnosť. Pripravila výbery zo slovenských ľudových rozprávok. Prekladala

poéziu a prózu z ruštiny, češtiny a nemčiny. Väčšina jej diel bola preložená do mnohých cudzích jazykov.

Za literárne dielo získala Mária Ďuríčková celý rad domácich i zahraničných ocenení. Knihy Dunajská kráľovná a Krása nevidaná sú zapísané na Čestnej listine H. CH. Andersena. Bola jej udelená Európska cena za detskú literatúru Provincie di Trento. Získala Cenu J. C. Hronského, Cenu vydavateľstva Mladé letá a mnohé ďalšie.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 118–119.
- Matisková, Elena: Mária Ďuríčková : personálna bibliografia. – Zvolen : Krajská štátna knižnica Ľudovíta Štúra, 1999. – 206 s.
- Matisková, Elena: Literárne osobnosti mesta a okresu Zvolen. – Zvolen : BBSK – Krajská knižnica Ľ. Štúra, 2008. – S. 22–23.
- Pašková, Soňa – Matisková, Elena: Súčasní regionálni autori : výberová regionálna bibliografia. – Zvolen : Krajská štátna knižnica Ľ. Štúra, 1998. – S. 9–11.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 90–91.
- Slovník spisovateľov pre deti a mládež. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 66–68.
- Turan, Ján: Smútok v krajine rozprávky. In: Bibiana. – Roč. 11, č. 2 (2004), s. 10–14.

ENGELMANN, Alfréd

publicista, novinár, prekladateľ

10. 8. 1916 Detva

16. 7. 1988 Bratislava

Pseud.: Ján Konôpka, Jozef Podpoliansky

Ľudovú školu navštevoval v Detve. V r. 1926-34 študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici a v r. 1934-39 na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. V r. 1937-39 pôsobil ako redaktor Slovenskej pravdy, Slováka a Slovenského robotníka. Po r. 1945 pracoval znova ako redaktor Času, potom vo vydavateľstve Slovenskej akadémie vied a umení a Slovenský spisovateľ v Bratislave. Po zásahu štátnych orgánov bol protizákonne s rodinou vyst'ahovaný z Bratislavy. Mal zakázanú činnosť v redakciách. V r. 1952-67 pracoval na rozličných miestach v robotníckych povolaniach. V r. 1967-83 bol redaktorom inonárodnej literatúry vo vydavateľstve Tatran. Od r. 1983 žil na dôchodku v Bratislave.

Patril k uznávaným znalcom medzinárodnej politiky. Prispieval do slovenských novín a časopisov. Po r. 1945 publicisticky i redaktorsky pracoval v službách Demokratickej strany, za čo ho po r. 1948 perzekvovali. Znalosť cudzích jazykov, najmä maďarčiny a nemčiny, mu po zákaze publikačnej činnosti umožnila venovať sa prekladateľstvu. Prekladal beletriu, ako aj práce literárnovedného a umenovedného charakteru. Z maďarčiny preložil diela: Mikszáth, K.: *Posledný hradný pán* (1972), Szombahty, V.: *Podvodník* (1977), Darvas, J.: *Mesto nad priepadliskom* (1978), Mikszáth, K.: *Dáždňik svätého Petra* (1979), Passuth, L.: *Jana Neapolská* (1979), Gál, G. S.: *Liszt* (1980), Jókai, M.: *Turecký svet v Uhorsku* (1981), Sükösd, M.: *Výšetrovacía väzba* (1982), Koložsvári-Papp, L.: *Smrť alkoholika* (1983), Karinthy, F.: *Heuréka* (1985), Szilágyi, I.: *Padajúce kamene do studne hľbokej* (1985), Lakatos, M.: *Začadené obrazy* (1986), Jókai, M.: *Levočská biela pani* (1988), Prokopp, M.: *Giotto*. Z nemčiny preložil diela: Zuchard, K.: *Umri blázon!* (1981), Steinberg, W.: *Mimochodom: vražda. Posledný prípad* (1987).

Literatúra:

- Biografický lexikón Slovenska. Zv. 1. A – B. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2002. – S. 436.
- Kusý, Ivan: Národná symbolika Detvy v umení. In: Zemko, Ján: Detva. – Martin : Osveta, 1988. – S. 295.

FEKETE, Ján

básnik, publicista, autor literatúry pre mládež

12. 8. 1945 Modrý Kameň

Žije v Modrom Kameni.

Pseud.: J. F. Hradčan, M. Jafek

Narodil sa v rodine tesára. V r. 1959-60 študoval na Jedenásťročnej strednej škole v Modrom Kameni, v r. 1960-63 na Strednom odbornom učilišti strojárskom v Považskej Bystrici a v Detve. Počas štúdiá na večernej škole pre pracujúcich vo Zvolene a v Banskej Bystrici v r. 1963-65 pracoval ako frézár a redaktor podnikových novín v Podpolianskych strojárňach v Detve a neskôr redaktor Čs. rozhlasu. V r. 1965-69

študoval na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici slovenčinu a dejepis. Po štúdiách pôsobil ako redaktor Čs. televízie, neskôr pracovník Cestných stavieb a Okresného výboru Zväzarmu v Banskej Bystrici, učiteľ v Banskej Bystrici a v stredisku pre jazykovú výučbu vietnamských študentov v Lubochni. V r. 1980-92 bol stredoškolský profesor v Modrom Kameni, v r. 1992-93 primátor mesta Modrý Kameň a v r. 1992-98 poslanec Národnej rady Slovenskej republiky. Dlhodobu pôsobil v oblasti amatérskej astronómie. Poznatky z tejto oblasti využil vo svojej tvorbe pre deti a mládež.

Debutoval zbierkou autorských rozprávok *Pristátie na Bielosienke* (1981). Pre deti napísal *Rozprávky z Tartušky* (1985), humoristické rozprávky *Tancovanie s drakom* (1986) a pre starších čitateľov knihu poviedok *Rosa z hviezd* (1986). Záujem o prírodu a astronómiu uplatnil vo vedecko-fantastickom románe *Hudba pre vesmíranov* (1982),

v ktorom nastoľuje problémy devastácie životného prostredia v dôsledku technického pokroku. V sci-fi poviedkach *Romanca o ehylte* (1983), vo fantastickom cestopise *Okolo Galaxie za osemdesiat týždňov* (1988), v poviedkach *Safari na Podkovovitých* (1990) a v knihe *Pastier padajúcich hviezd* (1993) nastoľuje etické problémy a otázky. Originálnym vkladom J. Feketeho do slovenskej detskej literatúry sú jeho vedecko-fantastické prózy. Vo svojich dielach sa zamýšľa nad možnosťou vytvorenia novej zdravej civilizácie v hĺbkinách vesmíru.

Pre dospelých napísal zbierku prírodnej a ľúbostnej lyriky *Modré kvety Novohradu* (1983). Jeho mnohostranné záujmy sa odzrkadľujú aj v knihe literatúry faktu o dejinách futbalu *Futbalový dekameron* (1987), ako aj v historiografickej knihe *Modrý Kameň* (1993), a v *Krátkom slovníku nárečia slovenského modrokamenského* (1995), kde zachytil lexikálnu charakteristiku rodného kraja.

V r. 1986 mu bola udelená Pamätná medaila Ľ. Podjavorinskej za rozvoj slovenskej detskej literatúry a v r. 1998 Rad Andreja Hlinku I. triedy.

Literatúra:

- Mišák, Peter: Ján Fekete : kto je kto. In: Slovenské národné noviny. – Roč. 16 (20), č. 16 (2005), s. 7.
- Plintovič, I.: Ján Fekete. In: Slovenské národné noviny. – Roč. 6, č. 34–35 (1995), s. 4.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 99–100.
- Slovník spisovateľov pre deti a mládež. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 73–74.
- Unzeitigová, Zuzana: Ján Fekete : bibliografický leták. – Veľký Krtíš : Hontiansko-novohradská knižnica A. H. Škultétyho, 2005. – Nestr.

GOMBALA, Eduard

literárny vedec, básnik, pedagóg

1. 3. 1932 Detvianska Huta

Žije v Banskej Bystrici.

Pochádza z roľníckej rodiny. Narodil sa v osade Vrchdobroč, kde prežil detstvo. Základné vzdelanie získal v súkromnej lazníckej škole starého otca Štefana Gombalu. V r. 1944-46 navštevoval ľudovú školu v osade Čechánky. V r. 1946 sa rodina presťahovala do Filákov, kde absolvoval meštiansku školu. V r. 1949 vstúpil do františkánskeho noviciátu. O rok neskôr boli rehole násilne zrušené a jeho životná púť sa skomplikovala. V r. 1949-53 študoval na gymnáziu v Malackách a v Lučenci a v r. 1953-57 na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave slovenský jazyk a literatúru. Po štúdiách učil na stredných školách v Púchove (1957-58) a v Žiline (1958-60). Od r. 1960 bol asistentom na Pedagogickom inštitúte v Martine a od r. 1965 pôsobil na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici, najprv ako odborný asistent, od r. 1978 ako docent dejín slovenskej literatúry, potom profesor na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V r. 2000 prešiel na Katolícku univerzitu v Ružomberku, kde pôsobil ako profesor odboru teória a dejiny slovenskej literatúry.

Tvorivá a vedecko-publikačná činnosť Eduarda Gombalu smeruje do odbornej aj umeleckej oblasti. Venuje sa výskumu slovenskej literatúry 2. polovice 19. storočia. Jeho prvým odborným dielom je obsiahla literárnohistorická monografia *Viliam Paulíny-Tóth* (1975). Všíma si v nej Paulínyho všestranné účinkovanie v slovenskom národnom, kultúrnom a literárnom živote. Osobitnú pozornosť venuje Paulínyho literárnemu dielu. Spracoval monografiu o *Petrovi Tomkuliakovi* (1994). Je spoluautorom *Teórie literatúry* (1975) a *Slovníka literárnovedných termínov* (1979). Svoju umeleckú činnosť predstavil zbierkou reflexívnej a prírodnej lyriky *Čierny drozd* (1986) a duchovne inšpirovanými básnickými skladbami *Ježiš Kristus* (1992) a *Zdravas Mária* (1998). Vydal zbierku lyrických básní *Veniec* (2002) a duchovnej poézie *Moji najmilší* (2007). Básne publikoval v rôznych zborníkoch a periodikách. Je autorom desiatok vedeckých štúdií, odborných článkov i publicistických príspevkov.

Eduard Gombala pracoval vo viacerých vedeckých radách vysokých škôl. Je recenzentom, oponentom a zostavovateľom zborníkov. Známe sú jeho podnetné príspevky na vedeckých konferenciách v oblasti kresťanskej literatúry a kultúry. Patrí medzi popularizátorov slovenskej literatúry a jej duchovného poslania.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 164.
- Ligoš, Milan: Univerzitný profesor Eduard Gombala jubiluje. In: Verbum. – Roč. 13, č. 4 (2002), s. 87–91.
- Púchyová, Ida: Spiritualita v poézii Eduarda Gombalu. In: Verbum. – Roč. 12, č. 3 (2001), s. 75–82.
- Rezník, Jaroslav: Túry do literatúry : po literárnych stopách Slovenska. – Bratislava : Slovart, 2001. – S. 359.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 122.

HORÁK, Gejza

publicista, jazykovedec

25. 2. 1919 Halič

28. 8. 2003 Bratislava

Študoval na gymnáziu v Lučenci. V r. 1935-39 pokračoval v štúdiách na učiteľských ústavoch v Lučenci a v Banskej Bystrici. V r. 1944-48 absolvoval aprobáciu filozofia a slovenčina na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. V r. 1939-48 pôsobil ako učiteľ v Detve, Pohorelej a v Bratislave. V r. 1948-84 pôsobil v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave ako vedecký pracovník v rôznych funkciách, súčasne v r. 1954-57 prednášal slovenský jazyk na pedagogických fakultách Univerzity Komenského v Bratislave a Karlovej univerzity v Prahe ako aj na Vysokej škole ruského jazyka v Prahe. Od r. 1984 žil na dôchodku v Bratislave.

Slovenský jazykovedec a popularizátor slovenského jazyka Gejza Horák sa venoval najmä dialektológii, štúdiu spisovného jazyka, jazykovej kultúre a metodike vyučovania slovenčiny. Popri jazykovedných prácach základného významu, ako popularizátor v Jazykovej poradni Čs. rozhlasu, uverejnil v r. 1957-68 vyše osemsto listov, z ktorých vychádzal i pri koncipovaní knihy *Tisíc poučení zo spisovnej slovenčiny* (1971). Textologicky upravil *Dielo 1–2* (1988) G. K. Zechentera-Laskomerského. Prozaický štýl slovenských spisovateľov analyzoval v práci *Jazykové prechádzky prózou* (1989). Je autorom populárno-náučnej knihy *Slovo o slove – sto zrníek do nášho jazykového povedomia* (1999). V dennej tlači publikoval okolo tisíc popularizačných článkov a úvah o problematike súčasného spisovného slovenského jazyka a jazykovej kultúry. Venoval sa aj odbornej pedagogicky zameranej spisbe. Podieľal sa na tvorbe početných učebníc, cvičebníc, konverzačných príručiek a zbierok úloh zo slovenského jazyka pre základné i stredné školy.

Literatúra:

- Doruľa, Ján: Pri osemdesiatke Gejzu Horáka. In: Slovenská reč. – Roč. 64, č. 1 (1999), s. 41–43.
- Dvonč, Ladislav: Slovenskí jazykovedci. – Bratislava : Veda, 2003. – S. 147–156.
- Kačala, Ján: Osobnosti slovenskej jazykovedy 20. storočia. In: Kultúra slova. – Roč. 40, č. 3 (2006), s. 129–138.
- Ondruš, Šimon: Odišiel jazykovedec – vlastenec. In: Slovenské pohľady. – Roč. 4 (119), č. 10 (2003), s. 114–115.
- Pisárčiková, Mária: Legenda slovenskej jazykovej kultúry (90 rokov od narodenia Gejzu Horáka). In: Kultúra slova. – Roč. 43, č. 1 (2009), s. 44–46.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 158.

HRONSKÝ, Jozef Cíger

spisovateľ, učiteľ, redaktor

23. 2. 1896 Zvolen

13. 7. 1960 Luján (Argentína)

Vlastným menom Jozef Cíger. Ľudovú školu navštevoval vo Zvolene. V r. 1906 sa Cígerovci presťahovali do Krupiny, kde navštevoval meštiansku školu a v Leviciach absolvoval učiteľský ústav. Po štúdiách učil v Horných Mladoniciach, v Senohrade, v Krupine, v Kremnici a v Martine. V r. 1939 prešiel do služieb Matice slovenskej, kde sa stal tajomníkom a potom správcom. Šestnásť rokov redigoval časopis pre deti *Slniečko*. V r. 1944 musel odísť z Martina. Uchýlil sa v Krupine. Po r. 1945 emigroval do Rakúska, potom do Talianska a Bavorska. V r. 1948 odišiel do Argentíny. Usadil sa v meste Luján. Pracoval v textilnej továrni ako kreslič.

Bol vynikajúcim organizátorom kultúrneho života na Slovensku, najmä na pôde Matice slovenskej, zaslúžil sa o vybudovanie tlačiarne Neografia. V emigrácii bol funkcionárom SNR v zahraničí, čestný predseda Spolku slovenských spisovateľov a umelcov, zakladateľ zahraničnej Matice slovenskej. Venoval sa aj výtvarnej tvorbe.

Literárne debutoval zbierkou *U nás* (1923) a v literatúre pre deti prózou *Najmladší Závodský* (1924). Humorný charakter majú zbierky poviedok *Domov* (1925) a *Medové srdce* (1929), v ktorých sa však podobne ako v jeho prvom románe *Žltý dom v Klokoči* (1927) odzrkadľovalo hľadanie novej výrazovej formy. V románe *Chlieb* (1931) zobrazil povojnovú slovenskú dedinu s jej sociálnou a mravnou biedou. Vyvrcholením Hronského tvorivých schopností a novátorským prínosom v tom období pre slovenskú prózu bol román *Jozef Mak* (1933). Po zbierke *Kremnické povesti* (1925) a zborníku *Pod Kozúbkom* (1928) vydal úsmevné dobrodružné rozprávky *Smelý Zajko* (1930), *Smelý Zajko v Afrike* (1931), *Budkáčik a Dubkáčik* (1932), *Tri múdre kozliatka* (1940), povesti a historické novely *Zakopaný meč* (1931), *Sokoliar Tomáš* (1932), *Budatínski Frgáčovci* a rozprávkové knižky

Brondove rozprávky (1932), *Zlatý dážď* (1933), *Zlatovlasá sestra* (1937), spomienkové prózy *Zlaté hodinky* (1934), podnetné návodové knižky *Zábavky strýka Kurkovského* (1932), *Strýcovo vrtielko* (1935). Posledným významným dielom napísaným vo vlasti je román z mestského prostredia *Pisár Gráč* (1940).

J. C. Hronský patrí k autorom, ktorých zaujala Detva a Detvania a venoval im pozornosť vo svojej literárnej tvorbe. V diele *Podpolianske rozprávky* (1932) mení dovtedajšiu predstavu o Detve. Snaží sa ju odmytizovať a zrealniť. Borí jej legendu a zbavuje zbojníctvo glorioly.

Literatúra:

- Cabadaj, Peter: Herold slova, krásy a lásky. – Martin : Matica slovenská, 1996. – 23 s.
- Lukáč, Miroslav a kol.: Krupina : monografia mesta. – Banská Bystrica : Štúdio Harmony pre Mesto Krupina, 2006. – S. 189–190.
- Matisková, Elena: Literárne osobnosti mesta a okresu Zvolen. – Zvolen : BBSK – Krajská knižnica L. Štúra, 2008. – S. 40–41.
- Maťovčík, Augustín: Jozef Cíger Hronský. – Martin : Osveta, 1995. – 183 s.
- Matuška, Alexander: J. C. Hronský. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1970. – 231 s.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 2. E–J. – Martin : Matica slovenská, 1987. – S. 415–416.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 167–168.

HURTÍK-ČAJKA, Jozef

prozaik, katolícky kňaz

12. 6. 1911 Žiar nad Hronom

1. 12. 1989 Veľké Uherce

Pseud.: J. H. Čajka

Občianskym menom Jozef Hurtík. Základnú školu navštevoval v rodisku. Gymnaziálne štúdiá absolvoval v Banskej Bystrici, kde potom študoval teológiu na Rímskokatolíckej vysokej škole bohosloveckej. Po štúdiách bol kaplánom v Hriňovej, správcom farnosti v Slaskej a od r. 1937 aktuár biskupského úradu v Žiari nad Hronom. Ako farár pôsobil v r. 1939-42 v Hronci a v Malých Krškanoch. Od r. 1943 bol farárom a neskôr dekanom vo Veľkých Uherciach. Tu odišiel do dôchodku a žil až do smrti.

Literárne začal tvoriť už na strednej škole. Bol členom literárneho krúžku a zúčastňoval sa na rôznych literárnych súťažiach, kde posielal kratšie poviedky a novely. Jeho prvou publikovanou prácou bola novela *Mašínovanie* (Živena, 1930). Ďalšie prozaické práce uverejňoval v literárnych periodikách a kalendároch *Kultúra*, *Živena*, *Svätovojeťeský kalendár*, *Katolícke noviny* a pod. Poviedky *Hôrny samotár* a *Baladičnosť Nitrice* (o slepom chlapcovi) uverejnil v časopise *Poľovníctvo a rybárstvo*. Samostatne vydal zbierku lyricky ladených noviel a poviedok z dedinského prostredia *Okuliare* (1939). Tematicky sa viažu na dedinské prostredie, ktoré autor dobre poznal. Jeho anekdotický realizmus presvietený lyrizmom si všima pozitívne hodnoty dedinského človeka, pričom využíva ľudovú frazeológiu a irečitý dialóg. V zbierke intímnych črt *Spoved'* (1944) sa meditácie o ľudskom utrpení spájajú s tradicionalistickými motívmi životných istôt (zem-živiteľka, rodný kraj a iné). Po smrti autora vyšiel súbor jeho poviedok *Prvé zastavenie* (1998). Na vydanie ho pripravili Rudolf Korec a Peter Kříž.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 96–97.

- Jozef Hurtík-Čajka. In: Hurtík-Čajka, Jozef: Prvé zastavenie. – Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. – Obálka.
- Melicher, J.: O zabudnutom prozaikovi : hlas Jozefa Hurtíka-Čajku po polstoročí. In: Verbum. – Roč. 11, č. 3 (2000), s. 108–109.
- Slaný, Július: Hurtík, Jozef. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 538.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 67.

JARUNKOVÁ, Klára (rod. Chudíková)

spisovateľka, autorka literatúry pre deti a mládež

28. 4. 1922 Červená Skala

11. 7. 2005 Bratislava

Narodila sa v rodine poštového úradníka. Jej otec sa neskôr stal chatárom v Nízkych Tatrách. Detstvo prežila pod Kráľovou hoľou. Keď mala osem rokov, zomrela jej matka. Spolu so štyrmi súrodencami ju vychovala otcova sestra. Po absolvovaní meštianskej školy v Brezne a po maturite na gymnáziu v Banskej Bystrici v r. 1940, učila tri roky na detvianskych lazoch v Korytárkach. V r. 1943 sa presťahovala do Bratislavy,

kde pracovala ako úradníčka na radnici a zároveň popri zamestnaní študovala slovenčinu a filozofiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Štúdiá nedokončila. Krátko pracovala ako redaktorka Čs. rozhlasu a od r. 1954 sa natrvalo usadila v Bratislave a pôsobila v redakcii satirického časopisu Roháč až do r. 1984, kedy odišla do dôchodku. Naďalej tvorivo pracovala.

Literárne začala tvoriť v r. 1953. Reportáže, satirické črty a poviedky uverejňovala časopisecky a v rozhlase. Knižne debutovala zbierkou humoristických črt a poviedok zo žiackeho života *Hrdinský zápisník* (1960). Pre deti a mládež napísala poetickú rozhlasovú hru satiricko-estrádneho charakteru *Čierna hodinka plná divov a fantázie*

(1961), populárno-náučnú beletrizovanú knižku o slnečnej sústave *Deti Slnka* (1962) a novelu o deťoch v pionierskom tábore *Zlatá sieť* (1963). Mládeži i dospelým určila dievčenský román *Jediná* (1963). Je to príbeh štrnásťročnej hrdinky, ktorá svojrázne reaguje na vzťahy v rodine, v škole i v širšom okolí. Začínajúcim školákom adresovala humorne ladenú knižku *O jazýčku, ktorý nechcel hovoriť* (1964). Uznanie jej priniesol aj chlapčenský román z horského prostredia *Brat mlčanlivého Vlka* (1967). V podobnom duchu napísala novelu *Pomstiteľ* (1968) a chlapčenský román *Tulák* (1973). Je autorkou súboru cestopisných esejí *Pár krokov po Brazílii* (1972), knihy humorných rozprávok *O psovi, ktorý mal chlapca* (1974). Zážitky z vlastného detstva spracovala v románe *Tiché búrky* (1977). Z exotického prostredia himalájskych veľhôr čerpala námet pre novelu *Stretnutie s nezvestným* (1978). Pamäti svojho otca Júliusa Chudíka na jeho účinkovanie v službách bulharského cára prerozprávala v knihe *Horehronský talizman* (1978). Z autentických zážitkov vznikol román s vojnovou a povstaleckou tematikou *Čierny slnovrat* (1979) ako aj cestopis o Kube *Obrázky z ostrova* (1979). Nasledovali knižky populárnych autorských rozprávok *O Tomášovi, ktorý sa nebál tmy* (1978), *Kde bolo, tam bolo* (1980), *O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo* (1983), *O dievčatku, ktoré šlo hľadať rozprávku* (1984), súborne vydaných pod názvom *Rozprávky* (1986). Je autorkou lyrickej detskej prózy *Dedko a vlk* (1989). Jej prozaické dielo uzatvára dievčenský román *Nízka oblačnosť* (1993).

Za literárnu tvorbu získala celý rad ocenení, Cenu výboru Slovenského literárneho fondu, Cenu Fraňa Kráľa za tvorbu pre deti a mládež, ocenenie zaslúžilá umelkyňa, Rad Pribinu prvej triedy, Rad Ľudovíta Štúra prvej triedy a mnoho ďalších. Bola tiež nominovaná na Nobelovu cenu. Patrí k najprekladanejším slovenským spisovateľkám 2. polovice 20. storočia.

Literatúra:

- Donovalová, Katarína: Klára Jarunková : výberová personálna bibliografia. – Banská Bystrica : Banskobystrická knižnica, 1997. – 36 s.

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 257–259.
- Sliacky, Ondrej: Jediná a jedinečná : rozhovor s jubilujúcou Klárou Jarunkovou. In: Bibiana. – Roč. 5, č. 1 (1997), s. 15–19.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 199.
- Slovník spisovateľov pre deti a mládež. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 141–143.
- Tvorba Kláry Jarunkovej (zborník z vedeckej konferencie). – In: Bibiana. – Roč. 9, č. 3 (2002), s. 1–71.
- Václavková, Viera: Písala len ceruzkou. In: Život. – Roč. 60, č. 15 (2010), s. 40–42.

JIRÁNEK, Miloš

maliar, grafik, literát a výtvarný kritik
 19. 11. 1875 Lužec nad Vltavou (Česko)
 2. 11. 1911 Praha (Česko)
 Pseud.: Václav Zedník

Študoval na Pražskom akademickom gymnáziu. V štúdiách pokračoval na Akadémii výtvarných umení v Prahe pod vedením Maximilána Pirnera. Zároveň navštevoval prednášky z oblasti dejín umenia, filozofie a estetiky na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity. Už v študentských rokoch sa rysuje jeho celoživotná dvojitá orientácia, na jednej strane maliarstvo a na druhej strane literatúra a umelecká kritika. Ďalšie umelecké vzdelanie získal v Paríži a v Mníchove. Na začiatku 20. storočia sa Miloš Jiránek venoval umeleckej tvorbe, prekladu a kritike. Písal najmä pre mesačník Spolku výtvarných umelcov Mánes *Volné směry*, kde vykonával funkciu šéfredaktora. V tomto období sa prejavuje tiež ako veľký cestovateľ. Navštevuje Francúzsko, Taliansko, Švajčiarsko a Slovensko. Vzťah k Slovensku manifestoval tromi pobytmi v Detve

v r. 1904, 1905 a 1907. Učarovalo mu ľudové umenie. Detva preňho znamenala bájný, legendárny svet, kde môže stretnúť živých hrdinov. Všetky cesty zachytil v knihe *Dojmy a potulky* z roku 1908. Vynikal ako kritik a organizátor. Venoval sa však najmä výtvarnej tvorbe, ale počas života jeho maliarske práce neboli docenené. Namaloval veľké množstvo obrazov, viacero zo slovenského prostredia, najmä z Detvy. Urobil množstvo kresieb a grafických listov, ktoré boli prípravou pre nedokončený cyklus *Zbojníci*. Jiránkova výtvarná tvorba smerujúca k čistému farebne rozjasnenému impresívnemu výrazu k plenérovej maľbe a k modernej interpretácii všedného života, nenachádza vo verejnosti a ani medzi maliarskymi vrstovníkmi pochopenie. Okolo r. 1910 prekonáva vnútorné rozpory v súvislosti s prenikaním racionalistických moderných prúdov, ktoré menili pôdorys a intenzitu českého výtvarného života. V r. 1911 u neho vrcholí kríza. Liečil sa na francúzskej Riviére i doma v sanatóriu. Náhle zomrel na meningitídu. Za života predal iba 12 obrazov. Veľkosť maliarovho talentu odkryla až súborná výstava jeho diel v r. 1952 v pražskom Mánese.

Významná je jeho literárna činnosť, zasvätené analyzujúca problematiku vtedajšieho moderného umenia. V r. 1936 vydal F. Borový v Prahe súborné *Jiránkovo Literární dílo* s úvodnou životopisnou spomienkou umelcovho brata Ladislava. Kniha sa skladá z rozmanitých drobných próz. Nachádzajú sa tu fejtóny, kritické eseje, cestopisné črty a pod. Veľmi cenné sú publikované črty a dojmy z ciest po Slovensku.

Literatúra:

- Encyklopedie českého výtvarného umění. – Praha : Akademia, 1975. – S. 194–195.
- Figurová, Tatiana: Miloš Jiránek v Detve. In: *Detviansky aperitív*. – Roč. 4, č. 13 (2005), s. 8–9; č. 14 (2005), s. 8.
- Jiránek, Miloš. In: *Pyramída : encyklopedický časopis moderného človeka*. – Roč. 5, č. 54 (1975), s. 1710.
- Servant, Catherine: Miloš Jiránek, český malíř na Detvě (1904–1906). In: Figurová, Tatiana: *Detva. Tradície, premeny a súčasnosť : zborník príspevkov z konferencie*. – Detva : Mesto Detva, 2006. – S. 75–86.

KOŠÚT, Ján

publicista, robotník

26. 8. 1926 Vígľaš

Žije v Bratislave.

V rodnej obci získal základné vzdelanie. V štúdiách pokračoval na gymnáziu vo Zvolene. Pred koncom 2. svetovej vojny nastúpil na vojenskú službu. Po odpútaní sa od útvaru prešiel cez front domov do Zvolenskej Slatiny, kde ho neskôr 17. 4. 1945, ako civilnú osobu zadržali sovietske orgány NKVD. Bol odvečený do bývalého Sovietskeho zväzu, kde v odlahlých trestaneckých pracovných táboroch strávil 8 rokov a 8 mesiacov (1945-53). Najvyšším súdom Sovietskeho zväzu bol rehabilitovaný. Ako dvadsaťsedemročný sa vrátil domov. Mal problém nájsť si primerané zamestnanie. Pracoval prevažne vo výrobných podnikoch až do odchodu na dôchodok. Býva v Bratislave.

Ján Košút opísal spomienky na pobyt v trestaneckých táboroch JAGRINLAG a OZERLAG v rokoch 1945 až 1953 v knihe, ktorá vyšla pod názvom *Cez červený očístec* (1995). Je autentickou výpoveďou autora. Pôvodne mala kniha vyjsť v Mníchove pod názvom *In Tempestate Securitas*, ako spomienky trestanca Ž-602. K jej vydaniu v Nemecku nedošlo pre rýchly spád politických udalostí v bývalej Československej federatívnej republike a rukopis sa vrátil na Slovensko. Vtedajšie pomery v slovenských vydavateľstvách odsunuli jej vydanie až do r. 1995. Knihu vydala v obmedzenom náklade Slovenská asociácia násilne odvečených do bývalého ZSSR orgánmi NKVD. V r. 1996 bola ocenená medzinárodnou Cenou E. E. Kischea za faktografiu. Náklad knihy bol v krátkom čase rozobratý, preto sa autor rozhodol doplniť nové informácie a skutočnosti a v r. 2009 vydať druhé rozšírené vydanie knihy.

Literatúra:

- [Ján Košút]. In: Košút, Ján: *Cez červený očístec*. – Bratislava : Mladá Detva, 2009. – Obálka.

- Tibenský, Rudolf: Bolestivý návrat s preglejkovým čemodánom : závažný prírastok do edície slovenskej martyrológie. In: Slovenské národné noviny. – Roč. 7 (11), č. 6 (1996), s. 12.

KRÁLIK, Štefan

dramatik, lekár

8. 4. 1909 Závodie (teraz súčasť Žiliny)

30. 1. 1983 Bratislava

Narodil sa v rodine železničného úradníka. Do školy začal chodiť v Žiline, potom sa s rodičmi presťahoval do Nitry, kde v r. 1927 zmaturoval na gymnáziu. Lekárske štúdiá absolvoval na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Samostatnú lekársku prax vykonával vo Važci, Kojetíne, potom bol obvodným lekárom v Detve a v Robotníckej sociálnej poisťovni vo Zvolene. Po návrate do Bratislavy pôsobil ako revízny lekár Sociálnej poisťovne a závodný lekár Československej plavby dunajskej. Pre zhoršený zdravotný stav odišiel predčasne do dôchodku.

Patrí medzi výrazných predstaviteľov slovenskej dramatickej tvorby. Pri tvorbe využíva vlastné zážitky z lekárskej praxe. V jeho dielach sa objavujú obrázky z dedinského života, historické námety, ale aj osobné a spoločenské problémy. Spočiatku spolupracoval s ochotníkmi. Na javisku SND sa začali jeho hry uvádzať až po oslobodení. Hru *Mozoľovci* (1942), ktorá je Králikovou prvotinou, inscenoval Slovenský spevokol v Martine. Aj ďalšia pôvodne veršovaná hra *Veľrieka*, prepísaná do prózy mala premiéru na ochotníckom javisku. Uviedol ju r. 1943 divadelný krúžok Detvan vo Zvolene (nákladom toho istého krúžku vyšla i knižne r. 1944). V r. 1944 uviedlo Slovenské divadlo v Prešove Králikovo *Trasovisko* (knižne 1945). Hra *Posledná prekážka* mala premiéru na javisku SND (1946, vtedy vyšla aj knižne), ďalšie dramatické diela *Hra bez lásky* (1946, knižne 1947), *Hra o slobode* (1948, knižne 1949), *Buky podpolianske* (1949, knižne 1950), *Horúci deň* (1951, knižne 1952), *Svätá Barbora* (1953).

Počas zotavovania sa z dlhoročnej choroby napísal Králik *Mikro-memoáre* (1962). Sú nevyhnutné pre vysvetlenie mnohých autobiografických motívov v jeho tvorbe i jej zvláštností. *Vojenský kabát Jura Jánošíka* (1970) predstavuje nový, literárnymi konvenciami nezaťažený pohľad na túto tému rovnako ako *Rebel* (1975). *Margaret zo zámku* (1974) je odvážny pokus o modernú tragédiu, ktorej titulnou postavou je talianska herečka angažujúca sa za sociálny pokrok. Hra *Krásna neznáma* (1976) je drámou ideí a súčasne podobenstvom o dozrievaní k rozhodnému činu na pozadí udalostí SNP. Bola to posledná hra, ktorú Štefan Králik napísal. Všetky jeho hry vyšli ako samostatné knižné vydania. Bol menovaný zaslúžilým umelcom (1967) a národným umelcom (1974).

Literatúra:

- Encyklopédia dramatických umení Slovenska. Zv. 1. A–L. – Bratislava : Veda, 1989. – S. 618–619.
- Encyklopédia Slovenska. Zv. 3. K–M. – Bratislava : Veda, 1979. – S. 219.
- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 236–237.
- Kokavcová, Margita: Literárne osobnosti okresu Zvolen. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1986. – S. 21.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 3. K–L. – Martin : Matica slovenská, 1989. – S. 236–237.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 258–259.
- Šimková, Janette: Smutný rytier slovenského divadla. In: Verejná správa. – Roč. 62, č. 10 (2007), s. 26–27.

KREUTZ, František

prozaik, spisovateľ pre deti a mládež

12. 4. 1920 Cinobaňa-Katarínska Huta

19. 12. 2004 Brezno

Študoval na učiteľskom ústave v Lučenci, maturoval na učiteľskom ústave v Banskej Bystrici v r. 1939. Do nástupu na vojenskú službu v r. 1942 učil na viacerých stredo-slovenských dedinských školách v Poltári, Látkach, Podkriváni, a Kováčovej. V r. 1946-47 učil znova v Látkach. V r. 1947-50 bol riaditeľom meštianskej školy v Detvianskej Hute, neskôr v Šumiaci a v r. 1960-80 v Brezne, kde

od r. 1980 žil na dôchodku.

František Kreutz bol znalcom regionálnej horehronskej histórie i ľudovej slovesnosti. Sústredil sa na koncipovanie povestí a od r. 1957 ich uverejňoval v časopisoch Ohník a Slniečko. Knižne debutoval knihou *Kliatba na Muráni* (1972), v ktorej prezentoval výsledky svojho dlhoročného zberateľského záujmu o ľudovú povesť Horehronia, Gemera a Novohradu. Zaradil do nej zbojnícke povesti, povesti o hradoch, o Turkoch a Tatároch.

Písal poviedky z dedinského prostredia, publikoval ich vo viacerých antológiách *Ozveny v nás* (1974), *V znamení života* (1978), *Prebúdzanie kruhov* (1980). Knižne vydal zbierku poviedok *Helpianska bosorka* (1985) a zbierku poviedok *Čriepky z breznianskeho rinku* (1993), v ktorej sa inšpiroval konkrétnymi breznianskymi súdnymi príbehmi zo 17. a 18. storočia.

Venoval sa tiež vlastivednému a literárnemu regionálnemu výskumu a múzejníctvu. Štúdie publikoval v regionálnych zborníkoch *Brezno sedemstoročné* (1965), *František Švantner* (1972), *G. K. Zechenter-Laskomerský* (1974) a iné.

Literatúra:

- Baldovský, Oto: Každé jubileum je pekné – niektoré smutné (spomienka k nedožitým 85. narodeninám Františka Kreutzza). In: Horehronie. – Roč. 13, č. 15 (2005), s. 10.
- Bobáková, Božena: Za Františkom Kreutzom. In: Horehronie. – Roč. 13, č. 1 (2005), s. 4.
- Borguľová, Jana: František Kreutz. In: Slovenské národné noviny. – Roč. 4 (8), č. 47 (1993), s. 4.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 264.
- Slovník spisovateľov pre deti a mládež. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 180.

KRUŽLIAK, Imrich

spisovateľ, publicista, prekladateľ, historik

8. 12. 1914 Detva

Žije v Bratislave a v Mníchove (Nemecko).

Pseud.: Marián Žiar, Anton Prokop

Ľudovú školu navštevoval vo svojom rodisku. Po absolvovaní gymnaziálnych štúdií v Banskej Bystrici a v Kláštore pod Znievom študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave slavistiku, sociológiu a dejiny. Od r. 1938 pôsobil ako organizačný, neskôr literárny tajomník Slovenskej ligy. V r. 1940-43 bol vedúcim Úradu slovenskej tlače, v r. 1944-45 redaktor Bojovníka a Národných novín, v r. 1946-47 tajomník na Povereníctve pre výživu a zásobovanie v Bratislave. Po vojne pomáhal zakladať Kresťansko-republikánsku stranu a viedol volebnú kampaň Democratickej strany. V tzv. sprisahaní proti republike bol na jeseň 1947 zatknutý a zažil komunistické vyšetrowanie.

V r. 1949 emigroval. Najskôr pôsobil v Rakúsku a od r. 1951 žil v Nemecku. Zapojil sa do protikomunistického odboja v Bielej lé-

gii. V bavorskom Mníchove niekoľko desaťročí viedol kultúrnu časť rozhlasovej stanice Slobodná Európa. Od r. 1972 bol šéfredaktorom exilového časopisu Horizont. Od r. 1987 predseda Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí. Od r. 1989 žije striedavo v Mníchove a v Bratislave. Zasadzoval sa za vytvorenie samostatnej demokratickej Slovenskej republiky a po jej vzniku sa stal poradcom prezidenta Slovenskej republiky Michala Kováča.

Imrich Kružliak bol čestným predsedom Únie slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí, predsedom kultúrnej komisie Svetového kongresu Slovákov, členom Slovenského ústavu a členom Predsedníctva Matice slovenskej.

Do povedomia slovenskej kultúrnej verejnosti vstúpil literárnymi príspevkami, publicistikou, glosami, úvahami a recenziami, ktoré uverejňoval v mnohých slovenských periodikách (Rozvoj, Elán, Kultúra, Slovák, Slovenská pravda, Národné noviny, Napred, Katolícke noviny a iné.) Po odchode zo Slovenska naplno rozvinul svoju literárnu a kultúrnu činnosť. Vydal verše väznených slovenských básnikov, prepašované zo žalárov *Modlitby v putách* (1955 Mníchov, 1995 Bratislava). Je autorom esejí *Živé stopy* (1975), prekladov z maďarskej, poľskej a ruskej poézie *Podaj nám ruku, Európa!* (1957, 1995). Výber z jeho exilovej esejistiky a publicistiky vyšiel pod názvom *V čakárni dejín* (1999). V básnickej zbierke *Piesne a smútky* (1974) rekapituluje prežitú exilovú cestu, vzdáva hold významným osobnostiam slovenskej literatúry a umenia. Zostavil zborník *Rekviem za maliara* (1972) na počesť M. Benku a cyrilometodejský zborník pod názvom *Prvoučiteľ národa slovenského – sv. Metod* (1988). V poslednom období vydal knihu *Útek z tiesne* (2003) a štúdiu *Cyrilometodský kult u Slovákov* (2003).

Literatúra:

- Cabadaj, Peter: Pošlem domov srdca kúsok. – Martin : Matica slovenská, 1997. – S. 81–86.
- Cabadaj, Peter: Slovenský literárny exil. – Martin : Matica slovenská, 2002. – S. 131–132.
- Imrich Kružliak. – Zvolen : Okresná knižnica, 1992. – Skladačka.

- Pašková, Soňa – Matisková, Elena: Súčasní regionálni autori : výberová regionálna bibliografia. – Zvolen : Krajská štátna knižnica L. Štúra, 1998. – S. 22.
- Rezník, Jaroslav: Túry do literatúry : po literárnych stopách Slovenska. – Bratislava : Slovart, 2001. – S. 358.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 269.
- Smolec, Ján: Domov bol jeho vesmírom. In: Život. – Roč. 41, č. 25 (1991), s. 37–39.

KRUŽLIAK, Peter

publicista, dôstojník, partizánsky veliteľ

4. 5. 1911 Kriváň

11. 8. 1976 Horné Kosiby

Pochádzal z roľníckej rodiny. Mal deväť súrodencov. Študoval na gymnáziu vo Zvolene. Po absolvovaní vojenskej prezenčnej služby v r. 1934 dobrovoľne vstúpil do armády a stal sa vojakom z povolania. Počas druhej svetovej vojny pôsobil v odboji. Ako veliteľ technických dielní a skladov vozidiel v automobilovom technickom prápore v Banskej Bystrici ilegálne organizoval odbojovú skupinu, ktorá postupne nadobudla rozmery vysoko organizovanej jednotky. V r. 1943–44 pod jeho vedením zhromažďovala a dodávala zbrane a ďalšiu vojenskú výzbroj pre ilegálne odbojové skupiny na strednom Slovensku. V čase príprav Slovenského národného povstania jednotka nadviazala priame spojenie s poprednými organizátormi odboja. Od 28. 4. 1944 bol Peter Kružliak príslušníkom, potom veliteľom roty 1. čs. partizánskej brigády J. V. Stalina. V bojoch pri Švermove bol zranený. Po vojne pracoval ako riaditeľ STS v Kráľovej nad Hronom. V r. 1950 ho zatkli a nespravodlivo väznili. V r. 1951–55 pracoval v Slovenských energetických

strojárňach v Tlmačoch. V r. 1955-71 pôsobil ako strojný technik a vedúci výchovy kádrov na STS v Krškanoch. Bol ocenený viacerými vyznamenaniami Československým vojnovým krížom 1939, Za zásluhy I. stupňa, Za chabrosť a Radom SNP I. triedy. Od júla 1971 žil na dôchodku v Horných Kosibách, kde aj zomrel. Pochovaný je v Leviciach.

V r. 1972 vydal prozaické dielo *Skrvavený potok* (1972). Je to kniha spomienok na obdobie Slovenského národného povstania, ktorú spracoval na podnet spolubojovníkov. Dielo patrí k významným prácam memoárového žánru po r. 1945 u nás. Autentické vykreslenie jedincov a udalostí bez pátosu a so zmyslom pre detail približuje málo známe stránky dejín ilegálneho a protifašistického hnutia a Slovenského národného povstania. Dielo charakterizuje kultivovaná reč a štýl, bohatosť výrazu a presvedčivosť. Táto práca sa stala literárnou predlohou pre televízny film *Rozhodnutie veliteľa*.

Literatúra:

- Kružliak, Peter. In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944 : encyklopédia odboja a SNP. – Bratislava : Pravda, 1985. – S. 261.
- Kružliak, Peter. In: Beňuška, Ján: Kriváň : história a súčasnosť. – Kriváň : Obecný úrad, 2005. – S. 219.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 3. K–L. – Martin : Matica slovenská, 1989. – S. 280.

KUNIK, Jozef František

spisovateľ pre deti a mládež, prozaik, dramatik

10. 2. 1911 Stará Huta

1. 10. 1974 Bratislava

Pseud.: Jozef Hutár, –nik–

Vyučil sa za typografa vo Zvolene, kde po vyučení pracoval ako sadzač, korektor a správca tlačiarne. V r. 1945-48 bol redaktorom a grafickým upravovateľom v nakladateľstve O. Trávnička v Žiline. V r. 1949-52 pracoval v nakladateľstve Práca v Bratislave, potom v propagačnom oddelení závodu Bučina vo Zvolene a vo vydavateľstve Osveta v Martine. Bol tiež redaktorom časopisu Čitateľ. V r. 1961-71 bol vedúcim propagačného oddelenia vydavateľstva Alfa v Bratislave.

Publikovať začal v r. 1927 krátke prózy a príležitostné básne. Knižne debutoval rozprávkou s dobrodružným príbehom z ríše vtákov *Zbojník Fit* (1944). Dobrodružnosť príbehu ešte viac vynikla v románe *Šukar Čajori* (1945) a v jeho voľnom románovom pokračovaní *Do videnia v Amerike* (1946). V prvom románe načrtol osudy dievčaťa uneseného cigánmi, v druhom chlapca s podobnou skúsenosťou. V románe *Hrdinovia* (1945) sa vrátil k SNP a partizánskemu hnutiu. V tomto období vznikla autobiografická štylizovaná próza o vrchárskom chlapcovi pod názvom *Samko Kukučka* (1946). V poslednom románe pre deti *Opustené hniezdo* (1948) riešil dobové protirečenia. Po r. 1948 prestal načas tvoriť. Až v r. 1955 časopisecky publikoval humorne ladenú jednoaktovku z vrchárskeho prostredia *Mátoha*. Problematiku socializácie dediny stvárnil v hre *Na križných cestách* (1958), povstaleckú tematiku v hrách *Inej cesty nieto* a *Októbrové dni* (obidve 1959). V rukopise ostala dráma *Hana* (1960). Po opätovnej odmlke až r. 1974 vydal zbierku poviedok *Vrchári-Bežári*. Zachytil v nej povahové vlastnosti vrchárov a stvárnil ich v krátkych prozaických útvaroch vyznačujúcich sa typickým vrchárskym humorom a jazykom.

Literatúra:

- Encyklopédia dramatických umení Slovenska. Zv. 1. A–L. – Bratislava : Veda, 1989. – S. 648.
- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 358.
- Pifko, H.: Slovenská próza pre deti a mládež po roku 1945. In: Tri desať rokov slovenskej socialistickej literatúry pre deti a mládež 1945–1975. – Bratislava : Mladé letá, 1979. – S. 36–39.
- Sliacky, Ondrej: Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 192–193.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 3. K–L. – Martin : Matica slovenská, 1989. – S. 309.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 273–274.

LACIAK, Michal Miloslav

hudobník, publicista, evanjelický kňaz

16. 4. 1826 Sirk

24. 8. 1904 Horný Tisovník

Pochádzal z roľníckej rodiny. Bol absolventom evanjelického lýcea v Levoči. Pôsobil ako učiteľ v Revúckej Lehote, Potoku, Ozdine a od r. 1858 v Turom Poli. Popri svojej učiteľskej a kantorskej službe si dopĺňal teologické vzdelanie. Jeho prvou kňazskou stanicou sa stala v r. 1872 novovytvorená farnosť a nový cirkevný zbor v Hornom Tisovníku, na čom mal Michal Laciak nepopierateľnú zásluhu. Farnosť vybudoval za výdatnej i finančnej podpory samotných obyvateľov Horného Tisovníka. Michal Laciak i jeho potomkovia sa vypracovali na popredných vzdelancov. Národne orientovaný starší syn Bohuslav Emil, známy hudobný skladateľ bol nútený vysťahovať sa do USA. Druhý syn Michal Ľ. Laciak tiež študoval teológiu a stal sa kňazom. Dcéra Milina bola manželkou významného slovenského pedagóga, profesora Ivana Branislava Zocha.

Michal Laciak bol obdarený hudobným nadaním. Ako samouk sa venoval komponovaniu a hudobnej teórii. Sám zhudobnil okolo 600 duchovných piesní, zachovali sa v rukopise. Skladateľsky sa orientoval na hymnické zbory. Je autorom prvého pokusu o učebnicu harmónie v slovenskej hudobnej teoretickej literatúre v spise *Náuka súhlasu*. V nej sa usiloval zaviesť slovenskú hudobnú terminológiu. Matica slovenská ponuku na dielo neprijala, preto 1. zväzok vydal v r. 1867 v Prahe vlastným nákladom. Dvadsiatimi piesňami z Novohradu prispel do zbierky Slovenské spevy, redigovanej v Turčianskom Sv. Martine Jánom Kadavým (1880). Prispieval do časopisov Priateľ školy a literatúry, Priateľ školy evanjelickej, Národné noviny, Slovenské pohľady, Sokol, Černokňazník, Slovesnosť, Pešťbudínske vedomosti. V článkoch komentoval súveké hudobné slávnosti. Zaoberal sa otázkami národnej hudby, školstva a sociálneho postavenia učiteľov. Zbieral tiež povesti. Pavol Dobšinský uverejnil v diele Prostonárodné slovenské povesti jeho povesť *Železník*. Národné noviny mu uverejnili povesť *Turopol'ská obecná pečat'*.

Literatúra:

- Encyklopédia Slovenska. Zv. 3. K–M. – Bratislava : Veda, 1979. – S. 300.
- Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry. Zv. 1. A–L. – Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1997. – S. 158.
- Martuliak, Pavol: Cez Tisovník vybíjaný chodník... : Horný a Dolný Tisovník v minulosti a prítomnosti. – Banská Bystrica : TRIAN, 2006. – S. 72 – 74.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 3. K–L. – Martin : Matica slovenská, 1989. – S. 330.

LACIAKOVÁ, Irena (rod. Slančíková)

spisovateľka

2. 10. 1865 Polichno

14. 2. 1951 Zvolen

Pochádzala z rodiny Slančíkovcov, bola staršou sestrou Boženy Slančíkovej Timravy. Základné vzdelanie získala u otca, ev. farára a rok chodila do meštianskej školy v Banskej Bystrici. R. 1895 sa vydala za ev. farára Michala E. Laciaka do Žibritova. Po smrti manželovho otca M. M. Laciaka sa presťahovali do Horného Tisovníka. Aktívny dôchodkový vek prežila v Lučenci. Jej literárne úsilie nie je vnútorne jednotné. V rodičovskom dome bola iniciátorkou založenia rukopisného časopisu *Ratolest'*. Ako autorka začínala prózou z panského prostredia. Jej novela *Spoločnica* (1895), ktorou prenikla do Slovenských pohľadov bola charakterizovaná ako romanticko-sentimentálna. Druhú novelu *Oko za oko, zub za zub*, uverejnila v Slovenských pohľadoch až r. 1901. Potom sa znova odmlčala. Po prvej svetovej vojne prispievala najmä do *Živeny*. Popri poviedkach, novelách a dramatických pokusoch (hra *Nie roveň*, 1922) začína sa rozvíjať aj realistická línia jej talentu. Vychádza zo skúseností ženy dedinského farára a vecne drobnokresbou opisuje život cez vojnu a v prvých rokoch buržoáznej republiky. Túto cestu nastúpila prácou *Na súmraku* (*Živena* 1919-22). Je to voľne spojený rad čít, reportážnych postrehov a fejtónov.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 331.
- Kokavcová, Margita: Literárne osobnosti okresu Zvolen. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1986. – S. 23–24.
- Kusý, I.: Pramene k životu a dielu Timravy. In: Literárny archív 1965. – Martin : Matica slovenská, 1965 – S. 5–22.
- Lexikón slovenských žien. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2003. – S. 141.

- Slovenský biografický slovník. Zv. 3. K–L. – Martin : Matica slovenská, 1989. – S. 331.

MARTULIAK, Pavol

pedagóg, historik, publicista

18. 2. 1939 Dolný Tisovník

Žije v Banskej Bystrici.

Ľudovú školu navštevoval v rodnej obci. Po jej ukončení študoval na tzv. Strednej škole v Hornom Tisovníku a jej posledný ročník ukončil v r. 1953 vo Zvolenskej Slatine. Po získaní stredoškolskej maturity na Jedenásťročnej strednej škole v Lučenci pokračoval v štúdiu na Vyššej pedagogickej škole v Banskej Bystrici v odbore dejepis, zemepis. Ďalej študoval na Vysokkej škole pedagogickej v Bratislave a po jej zrušení ukončil štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v r. 1962. Tu získal v r. 1970 akademický titul doktor filozofie, v r. 1977 hodnosť kandidát historických vied a o rok neskôr sa habilitoval za docenta československých dejín. Po úspešnej inaugurácii v r. 1999 ho prezident SR menoval za vysokoškolského profesora pre odbor história.

Pôsobil ako učiteľ Osemročnej strednej školy vo Veľkom Krtíši (1958-60), stredoškolský profesor na SPTS v Modrom Kameni (1960-63) a na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Bytči (1963-67). Od r. 1967 pôsobí na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (predtým Pedagogická fakulta) ako odborný asistent, docent a profesor. Bol členom redakčnej rady zborníka Stredné Slovensko (1982-89). V r. 1974-89 bol členom sekcie agrárnych dejín Historického ústavu SAV a ČSAV, od r. 1992 je podpredsedom výboru komisie hospodárskych dejín Historického ústavu SAV a členom komisie VEGA č. 14 pri Ministerstve školstva SR a SAV Bratislava.

Pavol Martuliak sa popri pedagogickej činnosti venuje vedecko-publikačnej činnosti. Publikuje na stránkach početných domá-

cich i zahraničných odborných časopisov a zborníkov. Knižne vydal dielo *Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva* (1995). Dielo vyšlo v slovenskej i anglickej verzii. Posledné desaťročie sa venoval historickému výskumu a spracovaniu banskobystrického školstva. Výsledkom bolo dielo *Dejiny banskobystrického evanjelického školstva do r. 1918*, ktoré bolo súčasťou knižnej publikácie *Banská Bystrica v znamení kalicha* (2001). Vyvrcholením výskumu a tvorby Pavla Martuliaka je obsiahla publikácia *Banská Bystrica kolíska vzdelanosti* (2006). Jeho srdcovou záležitosťou je kniha *Cez Tisovník, vybíjaný chodník...* (2006). Je to vlastivedná monografia venovaná rodnému kraju, prostredníctvom ktorej vzdáva úctu svojim predkom i súčasným žijúcim rodákom Horného a Dolného Tisovníka.

Za svoju vedeckú a pedagogickú prácu získal viaceré ocenenia. V r. 1989 mu Ministerstvo školstva SR udelilo čestný titul vzorný učiteľ. V r. 2002 získal Cenu literárneho fondu SR za spoluautorstvo knihy: *Banská Bystrica v znamení kalicha*. Cena rektora Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici mu bola udelená v r. 2000 za učebnice dejepisu pre stredné školy a v r. 2007 za publikáciu *Banská Bystrica kolíska vzdelanosti*. V roku 2009 mu bola udelená Cena primátora mesta Banská Bystrica.

Literatúra:

- Martuliak, Pavol: Výberová personálna bibliografia. – Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 1998. – 39 s.
- Pavol Martuliak. In: Martuliak, Pavol: *Cez Tisovník vybíjaný chodník...* : Horný a Dolný Tisovník v minulosti a prítomnosti. – Banská Bystrica : TRIAN, 2006. – Obálka.
- Pavol Martuliak. In: Martuliak, Pavol: *Banská Bystrica kolíska vzdelanosti* : 750 rokov banskobystrického školstva. Banská Bystrica : TRIAN, 2005. – Obálka.
- Sučanská, Mária: Vedecko-výskumná a publikačná činnosť prof. PhDr. Pavla Martuliaka, CSc. In: *Acta historica Neosoliensia*. Tomus 7. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004. – S. 11–24.

- Šovčíková, Darina: Kto bol kto v Banskej Bystrici v roku 2001. – Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2002. – S. 150.

MATUNÁK, Michal

historik, archivár, publicista, katolícky kňaz

17. 7. 1866 Šurany

5. 12. 1932 Kremnica

Narodil sa v rodine vzdelaného roľníka, ktorý zastával aj úrad richtára. Ľudovú školu navštevoval v rodisku, potom študoval na gymnáziu v Nových Zámkoch, Banskej Štiavnici a Jágri, teológiu v Budapešti. V r. 1891 bol vysvätený za kňaza. Ako kaplán pôsobil vo Zvolenskej Slatine a v Sučanoch. V r. 1893-94 bol vychovávateľom u veľkostatkára a zvolenského župana Pavla Kiša vo Vígľaši, neskôr kaplán v Kremnici. V r. 1898–1902 bol riaditeľom Vyššej ľudovej školy v Krupine. V r. 1902-22 pôsobil ako farár a dekan v Brezne. Odtiaľ odišiel do Kremnice, kde pôsobil ako mestský archivár. Bol členom obnovenej Matice slovenskej a Slovenskej muzeálnej spoločnosti.

V mladosti sa venoval zbieraniu ľudových spevov a balád. Zaujímala ho história. Pre jeho ďalšiu orientáciu bol rozhodujúci pobyt v Kremnici, kde pôsobil významný slovenský historik Pavol Križko. Intenzívne sa začal venovať histórii Kremnice a iných bankských miest. Bol priekopníkom v spracúvaní osmanských prameňov na území Slovenska.

Ešte počas teologických štúdií napísal priekopnícke práce v maďarčine *Dejiny rodu Bosniakovcov z Veľkého Bielu* a *Náčrt dejín Šurianskeho hradu* (obidve 1889). Publikoval aj v maďarských odborných časopisoch. Štúdiá *Turecko-uhorské boje v severozápadnom Uhorsku* bola v preklade uverejnená v Slovenských pohľadoch v r. 1897. Niekoľko významných prác vydal o histórii Krupiny *Richtári a mešťanostovia slobodného kráľovského mesta Krupina v rokoch*

1266–1898 (1898), *Krupina v rokoch 1848-49* (1900), *Krupinskí hradní kapitáni* (1901), (všetky v maďarčine). Po maďarsky aj po slovensky vydal *Návrh jako by se mali pomenovať námestia, ulice, uličky a domoradia sv. kr. mesta Krupiny*. V roku 1904 vydal pomerne obsiahlu prácu o Vígľašskom zámku pod názvom *Dejiny Vígľašského zámku*. Dielo neskôr do slovenčiny preložil historik Gejza Balaša. V roku 1905 vyšla jeho práca pod názvom *Krupinský krajinský snem v novembri – decembri 1905*. Po vzniku Československa napísal ďalšie práce väčšieho rozsahu *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice* (1928), štúdiu *O pôvode a mene Handlovej*.

Literatúra:

- Eliáš, Michal: Literárne tradície Krupiny. In: Pohľady do minulosti Krupiny. – Zvolen : Vlastivedné múzeum; Krupina : Mestský úrad, 2005. – S. 90.
- Encyklopédia Slovenska. Zv. 3. K–M. – Bratislava : Veda, 1979. – S. 522.
- Lukáč, Miroslav a kol.: Krupina : monografia mesta. – Banská Bystrica: Štúdio Harmony pre Mesto Krupina, 2006. – S. 189.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 4. M–Q. – Martin : Matica slovenská, 1990. – S. 114–115.
- Šarluška, Vojtech; Matunák, Michal. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 899–901.
- Tibenský, Ján.: Dejiny vedy a techniky na Slovensku. – Martin : Osveta, 1979. – S. 323, 362.

MEDVECKÝ, Karol Anton

etnograf, historik, publicista, katolícky kňaz

8. 6. 1875 Oravský Podzámok

12. 12. 1937 Bojnice

Pseud.: Aliquis, Detvan, Chlebničan, Kňaz Karol, Piškotnin, Podchočiansky, Seyx, Spectator, Zelothes

Ľudovú školu navštevoval v Oravskom Podzámku. V r. 1887-95 študoval na gymnáziu v Trstenej, Ružomberku, Banskej Štiavnici, Lučenci a Košiciach. V r. 1899 absolvoval teológiu na bohosloveckom seminári v Banskej Bystrici, kde sa prejavilo jeho vlastenectvo. Prvým kňazským pôsobiskom bola Detva, ktorej sa obával pre zlú povesť, ale kultúra tamjšieho ľudu mu učarovala. V krátkej dobe nasledovala ďalšia kňazská stanica v Krupine. Tu dokončil monografiu o Detve a zoznámil sa s Andrejom Kmeťom. Po Krupine nasledovala Jastrabá, Veľké Pole, Píla a Detvianska Huta. Pre národné povedomie ho stále prekladali z miesta na miesto. Ako farár pôsobil na Donovaloch, v Brehoch, v Prochoti až sa v r. 1909 dostal do Bacúrova, kde pôsobil celé desaťročie. V r. 1918 sa stal vládnym referentom pre katolícke cirkevné záležitosti na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska v Žiline a v Bratislave. Zúčastnil sa na aktivizácii slovenského politického života v prvých desaťročiach 20. storočia. Stal sa tajomníkom Slovenskej národnej strany. Podporoval úsilie vytvoriť spoločný štát Čechov a Slovákov. Bol signatárom martinskej Deklarácie slovenského národa. Od r. 1920 pôsobil v Bojniciach ako farár a neskôr ako titulárny prepošt.

Už ako študent sa aktivizoval v národnom hnutí. Sústavne sa venoval osvetovej, zberateľskej a literárnej práci. Prispieval do mnohých novín a časopisov. Bol jedným z najaktívnejších členov Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Spolupracoval s Andrejom Kmeťom. Vydal o ňom rozsiahlu monografiu pod názvom *Andrej Kmeť* (1913). Venoval sa etnografickému výskumu a zberateľskej činnosti. V r. 1905 vydal pozoruhodnú a jedinečnú monografiu *Detvy*, v ktorej zachytil rázovité

charakter podpolianskej obce, ľudu, jeho zvyky a tradície. K poznaniu slovenskej folklórnej tvorby prispel dielom *Sto slovenských ľudových balád* (1923). Z oficiálneho štátneho hľadiska spracoval históriu prevratu r. 1918 pod názvom *Slovenský prevrat* a vydal v štvorzväzkovom diele (1930-31). Napísal celý rad príspevkov a nekrológov o slovenských dejateľoch. Z autobiografických prác je okrem cestopisov cenná publikácia *Z mojich rozpomienok k šesťdesiatinám* (1935).

Pamiatky: Pamätná tabuľa na Rímskokatolíckom kostole sv. Františka z Asissi v Detve. Mestská knižnica v Detve nesie jeho meno.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 1. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 422–423.
- Kokavcová, Margita: Literárne osobnosti okresu Zvolen. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1986. – S. 29–30.
- Kováč, Dušan: Karol Anton Medvecký. In: Muži deklarácie. – Martin : Osveta, 1991. – S. 130–149.
- Matisková, E. – Chlebová, E.: Karol Anton Medvecký : životopisný medailón k 120. výročiu. – Detva : Mestský úrad, 1995. – 45 s.
- Medvecký, Karol Anton: Z mojich rozpomienok k šesťdesiatinám. – Trnava : vl. nákl., 1935. – 182 s.
- Parenička, Pavol: Medvecký, Karol Anton. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 909–911.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 4. M–Q. – Martin : Matica slovenská, 1990. – S. 137–138.

PACOVSKÝ, Emil

maliar, grafik, publicista, vydavateľ

25. 5. 1879 Uhlířske Janovice (Česko)

6. 5. 1948 Praha (Česko)

Pochádzal zo vzdelanej rodiny. Jeho otec bol súdny úradník. V r. 1896-98 študoval na Akadémii výtvarných umení v Prahe, neskôr na súkromnej umeleckej škole v Mníchove. V r. 1901–1907 pôsobil na

Slovensku. Od r. 1908 pracoval v Prahe ako výtvarný publicista, grafik a nakladateľ. Najprv pôsobil v časopise *Meditace*. V r. 1912-37 vydával revue *Veraikon*. Bol spoluzakladateľom skupiny *Sursum*, zúčastnil sa na založení moravského spolku *Koliba* a od r. 1922 financoval časopis slovenských vysokoškolákov v Prahe *Svojet'*. Od r. 1928 bol generálnym riaditeľom Zväzu čs. výtvarných spolkov. Okupácia v r. 1939-45 trvale poznačila jeho zdravotný stav.

Záujem o Slovensko v ňom prebudil Jaroslav Augusta. V r. 1901 spolu strávili leto v Detve, kam sa potom pravidelne vracali až do r. 1908. Spolu založili Grupu uhorsko-slovenských maliarov a Emil Pacovský sa stal jej predsedom. Grupa zorganizovala celý rad výstav. Maliarske dielo E. Pacovského sa do r. 1908 celkom viaže k Slovensku a najmä k Detve. Detva ho tak očarila, že sa tu chcel natrvalo usadiť a maľovať. V obrazoch zo života detvianskeho ľudu zachytával výjavy súvisiace s poľnohospodárstvom a pastierstvom, ale aj so sezónnymi dedinskými obradmi a slávnosťami. Detvancov považoval v zhode so Sládkovičom za prototyp Slovákov. Zároveň ho prenasledovala myšlienka, že typickí Detvania vymierajú. Popri detvianskych motívoch namaľoval aj charakteristické typy a zábery z Hontu a Oravy.

Po r. 1908 sa jeho výtvarný prejav zmenil. Stal sa príslušníkom dobového českého symbolizmu. Ťažisko jeho záujmov sa prenieslo do publicistickej a vydavateľskej oblasti. Svoje úvahy a články publikoval v rôznych časopisoch. Písal o českých a slovenských výtvarníkoch, o vzťahu umenia a náboženstva, glosoval aktuálne výtvarné dianie. Knižne vydal diela *Peter J. Brandl, nástin doby života a díla* (1911), *Poměr umění k náboženství a mravnosti* (1914), *O uměleckém tvoření výtvarníkově* (1920), *České umění rytecké* (1925), *Poměr obecnstva k umění* (1928). V Slovenskom diele uverejňoval spomienky na Slovensko a v novinách *A-Zet* publikoval seriály článkov *Porobené Slovensko* a rozšírené *Vzpomínky českého malíře ze Slovenska*. Vydal knihy o výtvarnej tvorbe a grafike.

Patril k českým nadšencom, ktorí na prahu 20. storočia prijali slovenský problém za svoj a podstatne prispeli k zainteresovaniu verejnej mienky v českých krajinách o osud Slovenska. Jeho výtvarná a literárno-memoárová pozostalosť má trvalú kultúrnohistorickú hodnotu pre poznávanie politického a kultúrneho života na Slovensku.

Literatúra:

- Doricová, Dana: Emil Pacovský a Grupa uhorsko-slovenských maliarov. – Žilina : Považská galéria umenia, 1993. – 16 s.
- Encyklopédia Slovenska. Zv. 4. N–Q. – Bratislava : Veda, 1980. – S. 241–242.
- Ondrejčeková, Zora: Emil Pacovský 1878–1948. – Bratislava : Slovenská národná galéria, 1985. – Nestr.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 4. M–Q. – Martin : Matica slovenská, 1990. – S. 364–365.

SLÁDKOVIČ, Andrej

básnik, publicista, prekladateľ

30. 3. 1820 Krupina

20. 4. 1872 Radvaň

Pseud.: Andrej Braxatoris-Sládkovič, Ondřej Krasyslav Sládkovič

Vlastným menom Ondrej Braxatoris. Bol synom krupinského učiteľa a literáta. Základy vzdelania získal v rodnej Krupine, kde študoval na piaristickom gymnáziu. Za ďalším vzdelaním odchádza na lýceum do Banskej Štiavnice, neskôr do Bratislavy. Po štúdiách teológie a filozofie v Halle bol vysvätený za kňaza. Počas štúdií učil ako pomocný učiteľ v Ladzanoch, potom vychovávateľ v Hodruši a v rodine tabulárneho sudcu Petra Bezegha v Rybároch. (dnes súčasť Sliača). V r. 1847-56 pôsobil ako evanjelický farár na Hrochoti a v r. 1856-72 v Radvani.

K jeho prvým básnickým dielam patrí filozofická básnická skladba *Sôvety v rodine Dušanovej*. K napísaniu básnickej skladby Marína ho inšpirovala nešťastná láska k Maríne Pišlovej, dcére štiavnického mešťana Pavla Pišlu. Lúboštným námetom si vytvoril priestor pre výpoveď o najrozličnejších osobných a spoločenských problémoch. Láska k žene sa spája s láskou k vlasti. Hneď po napísaní ju Sládkovič poslal v máji 1845 spolku Tatrín do Liptovského Mikuláša na vydanie, ale s dielom nepochodil. Mládež zapálená Štúrovými ideami pre

veci národné odmietla Marínu pre jej ľúbostný a intímny charakter. Našiel sa však „priateľ krásy“. Bol ním milovník slovenskej literatúry Ján Kadavý, pôvodom Čech, učiteľ v Budapešti. Marínu vydal vlastným nákladom na jeseň r. 1845 pod názvom *Marína. Spevi Andreja Sládkoviča*. Po dokončení Maríny sa svojou tvorbou rozhodol výraznejšie reagovať na vtedajší spoločenský život. Básnickú skladbu *Detvan* napísal Sládkovič v Rybároch. Prvýkrát ako celok bola uverejnená v r. 1853 v 5. ročníku almanachu Nitra. Marína a Detvan sú považované za vrcholy jeho básnického diela, uzatvorili významnú epochu vo vývine jeho poézie. Obidve diela napísal na Sliachi. Do básnickej skladby Detvan vybral Andrej Sládkovič Detvu a Detvana ako symbol slovenskosti. Detviansky ľud si zachoval starodávne zvyky i rázovitosť, mal svoje piesne, povesti i hry. Príbytok i veci dennej spotreby si ozdoboval vlastným umením a mal aj vlastný názor na spravodlivosť. Toto sa zreteľne odráža v celej básnickej skladbe.

Dôležitou súčasťou jeho tvorby boli lyricko-reflexívne básne, v ktorých zaujímal stanovisko k aktuálnym problémom slovenského národného života. Venoval sa aj prekladom, písal publicistické články, recenzie a posudky, ale ťažiskom jeho literárneho účinkovania bola poézia, ktorá výrazne ovplyvnila vývin slovenskej poézie v období romantizmu a nadväzovali na ňu nasledujúce generácie.

Pamiatky: Busta Andreja Sládkoviča na Dome kultúry A. Sládkoviča v Detve.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 2. – Bratislava : Obzor, 1984.– S. 107–110.
- Hudák, Štefan: Andrej Sládkovič a Sliach. – Sliach : Československé štátne kúpele, 1970. – 51 s.
- Kokavcová, Margita: Andrej Sládkovič : 1820–1990. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1990. – 32 s.
- Medzihradská-Faklová, Daniela: Čas rozdelenia : epilóg Sládkovičovho života. – Liptovský Mikuláš : Transcius, 1997. – 59 s.
- Na vlastný čas sa odvolaj : na 150. výročie narodenia Andreja Sládkoviča. – Bratislava : Obzor, 1970. – 224 s.

- Slovenský biografický slovník. Zv. 5. R–Š. – Martin : Matica slovenská, 1992. – S. 279–281.

SLIACKY, Jozef

novinár, publicista

4. 5. 1953 Sliacka Poľana

Žije vo Zvolene.

Narodil sa v horskej osade, ktorá je v súčasnosti súčasťou Starej Huty. Otec bol lesníkom. Vyrastal v horárni Lubica pri Vígľašskej Hute-Kalinke, potom v horárni Blýskavica pri Starej Hute. Po neúspešnom štúdiu na strednej všeobecno-vzdelávacej škole a po dvojročnej základnej vojenskej službe pracoval v rokoch 1974–1992 vo zvolenských tlačiarňach.

V ďalších rokoch sa venoval publikačnej činnosti. Pracoval ako redaktor regionálnych novín *Nový Vpred* *Žurnál* a spolupracoval s redakciou *Zvolenských novín*. Od r. 1975 žije a pracuje vo Zvolene.

S publikačnou činnosťou začal v r. 1975. Venoval sa najmä oblasti turistiky a vlastivedy. Spolupracoval so Slovenským rozhlasom (*Rádiovíkend*, *Kompas*, *Pozor, zákruta!*), prispieval do novín a časopisov *Práca*, *Život*, *Slovenská republika*, *Smer*, *Lidé a země*. Zostavil turistických sprievodcov *Zvolen a okolie* (1992), *Hriňová a okolie* (1993) a *Zvolenský Pustý hrad a jeho okolie* (2008).

Od r. 1996 sa venuje aj literárnej tvorbe, s poviedkou *Prehraté sny* sa stal laureátom celoarmádnej prehliadky *Novomestské slovo* 1997. Ďalšie poviedky a fejtóny odvysielal Slovenský rozhlas, resp. boli publikované vo *Zvolenských novinách*, *Slovenskej republike*, v *Telepluse* a iných periodikách. V r. 1996 sa stal členom Slovenského syndikátu novinárov.

Literatúra:

- Matisková, Elena: Literárne osobnosti mesta a okresu Zvolen : BBSK – Krajská knižnica L. Štúra, 2008. – S. 94–95.
- Pašková, S. – Matisková, E.: Súčasní regionálni autori : výberová regionálna bibliografia. – Zvolen : Krajská štátna knižnica L. Štúra, 1998. – S. 35.

ŠKAMLA, Ján

básnik, literárny kritik, sociológ

4. 8. 1930 Vígľaš

13. 11. 1997 Bratislava

Ľudovú školu navštevoval vo Vígľaši. Po skončení piatich tried zvolenského gymnázia sa v r. 1950 stal redaktorom denníka *Smena*. V r. 1953-54 študoval na Ústrednej politickej škole Komsomolu v Moskve. V r. 1954-58 bol vedúci kultúrnej rubriky denníka *Smena* a v r. 1959-61 zástupca šéfredaktora *Smeny*. V r. 1961-64 študoval na Inštitúte spoločenských vied pri Ústrednom výbore KSČ v Prahe. Po štúdiách pracoval ako vedúci kultúrnej rubriky časopisu *Predvoj*. V r. 1967-71 bol šéfredaktorom vydavateľstva *Smena* a neskôr šéfredaktorom Slovenských pohľadov. Od r. 1973 pracoval ako vedecký pracovník v Literárnovednom ústave SAV v Bratislave. Zomrel v Bratislave a tam je aj pochovaný.

Začal publikovať verše v študentskom časopise *Plameň* (1943). Po oslobodení uverejňoval verše i články v časopisoch *Smena*, *Kultúrny život*, *Slovenské pohľady*, *Mladá tvorba*, *Predvoj*, *Nové slovo*, *Pravda* a iné. Debutoval básnickou zbierkou *Rub a líce* (1959), po nej vydal zbierku *Očami za ženou* (1964), v ktorých zdôrazňoval vzťahy medzi ľuďmi, citové a ľúbostné vzplanutia. V zbierkach občianskej lyriky *Unikajúce trate* (1966), *Sústredenie* (1968), *Celistvosť črepov* (1971), *Stupne priestorov* ((1973), *Stopovaný čas* (1978), vyjadroval socialisticko-humanistické vzťahy medzi ľuďmi a splácal politickú daň ideológii. Výber z jeho poézie vyšiel pod názvom *Pečatný bozk* (1972).

Listové tajomstvo (1983) je zbierka občianskej lyriky. Poslednou jeho básnickou zbierkou je *Kráľovská stopa* (1990).

Bol teoretikom lyriky. Literatúru skúmal z pozícií marxizmu. Napísal monografiu *Premeny poézie Vojtecha Mihálika* (1969), vydal súbory kritických štúdií a esejí *Cesta k poetickému* (1970) a *Spredmetnené slovo alebo ku vzťahom politiky, kultúry a literatúry* (1971), v ktorých z politických a sociologických kritérií hodnotil literárne diela svojich súčasníkov. Ideologizujúcimi princípmi sú poznamenané aj knihy *Determinanty literatúry a umenia* (1973) a *Podoby sociálnej skutočnosti v literárno-umeleckom diele* (1985).

Ján Škamla sa po r. 1989 literárne odmlčal. Posmrtno vyšla jeho básnická zbierka intímnej lyriky *Skúšobný kameň* (2003).

Literatúra:

- Gerbóc, Jozef: Odišiel Ján Škamla : (4. 8. 1930–13. 11. 1997). In: Slovenské pohľady. – Roč. 4 (114), č. 1 (1998), s. 151–152.
- Kokavcová, Margita: Literárne osobnosti okresu Zvolen. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1986. – S. 40–41.
- Rezník, Jaroslav: Túry do literatúry : po literárnych stopách Slovenska. – Bratislava : Slovart, 2001. – S. 357.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 460–461.
- Truhlář, Břetislav: Ján Škamla päťdesiatročný. In: Slovenská literatúra. – Roč. 25, č. 4 (1980), s. 401–402.

ŠTRBÁŇ, Ján

náboženský spisovateľ, katolícky kňaz

25. 6. 1878 Trstená

11. 12. 1960 Detva

Ľudovú školu navštevoval v Trstenej. Študoval na gymnáziu v Kremnici a teológiu absolvoval v Banskej Bystrici. V r. 1901 bol vysvätený za kňaza. Po vysviacke pôsobil ako kaplán v Lovčici-Trubíne, v Čiernom Balogu a v Bojniciach. Potom bol administrátorom farnosti v Španej doline, v Jastrabej a vo Zvolenskej Slatine. Od r. 1908 farár a školský dekan v Horných Opatovciach, kde dal postaviť na mieste starého nový kostol. V r. 1921 bol preložený do Detvy ako farár a dekan, kde pôsobil dlhé roky a angažoval sa v charite a v sociálnej i kultúrnej oblasti. V r. 1934 bol menovaný monsiñorom. V r. 1953-60 bol administrátor v Bacúrove. Prispieval k upevneniu dobrých vzťahov medzi katolíkmi a evanjelikmi. Obci pomáhal aj finančne. Keď zistil, že mu ubúdajú sily, dal sa previesť k rodine Kulichovej do Detvy, ktorá ho starostlivo opatrovala až do smrti. Zomrel v Detve. Pohreb sa konal za účasti štyridsiatich kňazov a veľkého počtu veriacich. Rozlúčka výstižne vyjadrila zhodnotenie jeho kňazského účinkovania.

Ján Štrbáň bol predovšetkým kňaz a duchovný radca. Je autorom modlitebných kníh *Modlitby a piesne* (1924), *Môj poklad* (1929), *Ježiš, náš tešiteľ* (1933). Prispieval do cirkevných časopisov *Náš priateľ*, *Kráľovná sv. ruženca*, *Sv. rodina* a pod. Jeho *Modlitby a piesne* boli pre veľký záujem vydané viackrát. Aj v súčasnosti už niekoľko rokov vychádza reedícia vianočných piesní v úprave detvianskeho organistu Františka Valenta.

Literatúra:

- Letz, Ján: Štrbáň, Ján. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 1354.
- Msgr. Ján Štrbáň, detviansky dekan-farár, 60-ročný. In: Slováč. – Roč. 20, č. 144 (25. 6. 1938), s. 3.

- Slovenský biografický slovník. Zv. 5. R–Š. – Martin : Matica slovenská, 1992. – S. 527.

ŠULAJ, Ondrej

dramatik, scenárista

26. 9. 1949 Vígľaš

Žije v Bratislave.

V r. 1964-67 navštevoval Strednú všeobecnovzdelávaciu školu vo Zvolene. V r. 1969-74 študoval filmovú a televíznu dramaturgiu a scenáristiku na Divadelnej fakulte Vysokej školy múzických umení v Bratislave. V r. 1974-78 bol dramaturgom v Divadle SNP v Martine, v r. 1978-88 hlavný dramaturg Novej scény v Bratislave, v r. 1979-88 externý a od r. 1988 interný pedagóg na Vysokej škole múzických umení. Od r. 2003 je rektorom Vysokej školy múzických umení v Bratislave. Divadelnému umeniu sa venujú aj manželka Anna Šulajová a dcéry Katarína a Zuzana.

Jeho absolventský scenár *Chlapec z Majera* vyšiel knižne v r. 1976. Je autorom divadelných textov a dramatisácií *Ľapákovci* (1975), *Epizóda 39–44* (1979, pôvodný text), *Pomocník* (1979, dramatisácia), *O pejskovi a mačičke* (1994, pôvodný text), *Svadobná noc v dobre utajenom salóne* (1996, pôvodný text). Pre televízne filmy realizoval scenáre *Ako sa Vinco zaľal* (1977), *Chlapec z majera* (1979), *O psíkovi a mačičke* (1992), *Na bukrovom dvore* (1994), Pre hrané filmy to boli scenáre *Pomocník* (1981), *Pavilón šeliem* (1982), *Tichá radosť* (1985), *Správca skanzenu* (1988), *Neha* (1991), *Všetko, čo mám rád* (1992), *Záhrada* (1995, spolupráca na scenári), *Orbis pictus* (1997, scenár), *Obrázky z výletu* (1998), *Sokoliar Tomáš* (2000), *Muzika* (2007) a i., výber z nich vyšiel knižne pod názvom *5 scenárov* (2003). Jeho texty sa vyznačujú skratkou, jazykovou kultúrou, zmyslom pre vyváženosť a dramatickosť. Ako spoluautor scenárov sa zúčastnil na tvorbe viacerých najnovších slovenských filmov *Všetko, čo mám rád*, *Záhrada*, *Orbis pictus* a mnohých ďalších.

Ondrej Šulaj patrí k najvýznamnejším scenáristom 80-tych a 90-tych rokov minulého storočia. 90-te roky, kedy spolupracoval s režisérom Martinom Šulíkom patria medzi najtvorivejšie. Za svoju umeleckú činnosť získal celý rad ocenení. Za scenár k filmu Muzika získal ocenenie Slnko v sieti. Česká filmová a televízna akadémia mu udelila Českého leva za scenár k snímke Záhrada. V roku 2008 sa stal laureátom Ceny nadácie Tatrabanky za umenie. V tom istom roku nominovali jeho inscenáciu Všetko za národ od Boženy Slančíkovej Timravy na ocenenie Dosky.

Literatúra:

- Encyklopédia dramatických umení Slovenska. Zv. 2. M–Ž. – Bratislava : Veda, 1990. – S. 443–444.
- Rezník, Jaroslav: Túry do literatúry : po literárnych stopách Slovenska. – Bratislava : Slovart, 2001. – S. 358.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 477–478.

THURZO, Július Juraj

autor cestopisných črt, dôstojník námornej dopravy

21. 2. 1882 Detva

16. 2. 1950 Banská Bystrica

Pochádzal z rozvetveného rodu radvan-
ských Thurzovcov. Ľudovú školu navštevoval
v Brezne. Keď mal 11 rokov zomrel mu otec.
Rodina sa presťahovala do Banskej Bystrice,
kde mala matka viac možností zarobiť peniaze
na živobytie a na štúdiá pre deti. V r. 1893-97
študoval Július Thurzo na nižšom ev. gymnáziu
v Banskej Bystrici a v r. 1897–1900 na Uhorskej
námornej akadémii vo Fiume (dnes Rijeka).
Jeho snom bolo plaviť sa po svetových moriach. V r. 1903 zložil dôstojnícku skúšku a v r. 1906 získal diplom kapitána pre ďaleké plavby.

Na sklonku toho istého roku sa oženil a v r. 1907 sa stal komandérom v službách uhorskej paroplavebnej spoločnosti. V období prvej svetovej vojny bol veliteľ skupiny mínoloviek vojnového námorníctva v Pule, neskôr na Čiernom mori a na dolnom toku Dunaja. R. 1919 sa stal pracovníkom Župného úradu v Banskej Bystrici a plavebným poradcom na čs. veľvyslanectve v Belehrade. Od r. 1923 bol pracovníkom poriečného plavebného úradu pre oblasť Dunaja v Bratislave, prístavný kapitán, neskôr riaditeľ prístavu, od r. 1945 pôsobil na Povereníctve dopravy a verejných prác, od r. 1949 žil na dôchodku v Radvani.

Július Juraj Thurzo sa ako námorný dôstojník plavil do prístavov Latinskej Ameriky, Karibského mora, Atlantického, Indického a Tichého oceánu. Od r. 1907 viedol plavby veľkých obchodných parníkov po zvyčajných trasách svetových morí, v čínskych moriach i okolo Austrálie. Po 1. svetovej vojne odmietol ponuky zahraničných paroplavebných spoločností a vrátil sa do vlasti. Bol organizátorom čs. lodnej dopravy, najmä Dunajplavby. Z jeho iniciatívy bola založená škola pre výchovu plavcov na riečnych lodiach. Zúčastňoval sa na medzinárodných konferenciách o lodnej doprave na Dunaji. Po druhej svetovej vojne obnovoval bratislavský prístav.

V rukopise zanechal okrem bohatej korešpondencie aj cestopisné črty *Pampero*, *Po stopách Kolumbových*, *Tajfún*, *Okolo Austrálie*. Súborne vyšli až po jeho smrti pod názvom *Po svetových moriach* (1973). Umelecky presvedčivo v nich spracoval zážitky z námorných ciest, čím obohatil pôvodný cestopisný žáner v slovenskej literatúre. Cestopisné črty boli vydané aj v maďarskom preklade.

Pamiatky: Pamätná tabuľa na budove Podpolianskeho múzea v Detve.

Literatúra:

- Borguľová, Jana: Július Thurzo. In: Slovenské národné noviny. – Roč. 8 (12), č. 9–10 (1997), s. 12.
- Encyklopédia Slovenska. – Zv. 6. T–Ž. – Bratislava : Veda, 1982. – S. 76.
- Gajdoš, Milan: Námorník z Detvy. In: Technické noviny. – Roč. 35, č. 7 (1987), s. 2.

- Herich, J. – Švenk, L.: Prvý slovenský námorný kapitán. In: Život. – Roč. 16, č. 2 (1966), s. 3–5.
- Matisková, Elena – Chlebová, Eva: Július Juraj Thurzo : životopisný medailón. – Detva : Mestská knižnica K. A. Medveckého; Zvolen : Krajská štátna knižnica L. Štúra, 2000. – 27 s.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 6. T–Ž. – Martin : Matica slovenská, 1994. – S. 61–62.
- Veselý, Štefan: Úvod. In: Thurzo, Július: Po svetových moriach. – Bratislava : Obzor, 1973. – S. 9–44.

TIMKO, Anton Emanuel

prozaik, spisovateľ pre deti a mládež, učiteľ

27. 6. 1843 Selce

10. 3. 1903 Podkriváň

Pseud.: X. Y. Perohryz, A. E. T. Viridion, Strýk Bratomil

Pochádzal z učiteľskej rodiny. Ľudovú školu navštevoval v Selciach. Študoval na nižšom gymnáziu a na učiteľskom ústave v Banskej Bystrici. Zložitá finančná situácia v rodine mu neumožnila ďalšie štúdiá. Pôsobil ako pomocný učiteľ v Radvani a v Haliči, kde sa stretol so silnou maďarizáciou. Opustil toto prostredie a učiteľské miesto. Po krátkom pôsobení na ľudovej škole v Bystrej pod Ďumbierom a v Klíne na Orave sa v r. 1869 natrvalo usadil v Podkriváni, kde žil veľmi skromne až do smrti.

Anton Emanuel Timko patril do skupiny postromantických prozaických spisovateľov, ktorých tvorba sa stala obľúbeným ľudovým čítaním. Začiatky jeho literárnej činnosti siahajú do 60-tych rokov 19. storočia. Písal takmer do všetkých významných slovenských časopisov. Poviedky, básne a rozprávky mu vychádzali v Literárnych listoch, v časopise Orol a v Katolíckych novinách. Ostro a s vtípom písal o spoločenských pomeroch. K deťom si našiel cestu romantickými poviedkami *Na Eupčianskom zámku*, *Hrajnoha na Vepre*, *Perla Lubietovská* a iné. R. 1877 vydal v Škarniclovej tlačiarňi v Skalici šesť

zvážkov Grošovej knižnice pre slovenskú mládež. Chcel nimi rozšíriť praktické vedomosti dedinských detí (*Umelkár, Prstenkár, Štepársky kalendárik*). Úspešný ohlas medzi mladými čitateľmi vzbudil rozprávku *Vlk špekulant* (1877). Napísal ju živým ľudovým jazykom, kde naivný vlk neustále dopláca na svoju dôverčivosť. Podobným štýlom napísal rozprávku *Macko, príhody tatranského medveďa* (1890). V r. 1878-80 redigoval s Andrejom Sokolíkom časopis *Včielka* a v r. 1869-1903 *Starý a nový vlastenecký kalendár*. V tom čase napísal vyše 300 básní, poviedok a rozprávok. Prispieval do detského obrázkového časopisu *Noviny malých*, ktoré redigoval Ján Bežo.

Jeho práce boli namierené proti uhorským odnárodňovacím praktikám. Natoľko iritoval miestne maďarónske kruhy, že si vyslúžil povesť pansláva, ktorý nemal páru v širokom „zvolenskom okolí“.

Literatúra:

- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 2. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 192.
- Hurčík, Stanislav: Jeden zo zabudnutých : Anton Emanuel Timko. – In: Národný kalendár 1999. – Martin : Matica slovenská, 1998. – S. 122–123.
- Hurčík, Stanislav: Zabudnutý vlastenec, učiteľ a spisovateľ : volali ho X. Y. Perohryz. In: Život. – Roč. 41, č. 50 (1991), s. 36.
- Sliacky, Ondrej: Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – S. 351–352.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 6. T–Ž. – Martin : Matica slovenská, 1994. – S. 69–70.

TOMKULIAK, Peter

publicista, kultúrny pracovník, katolícky kňaz

15. 6. 1838 Krivá

30. 9. 1894 Zvolen

Pochádzal z učiteľskej rodiny. Základné vzdelanie nadobudol v Krivej. Gymnázium navštevoval v Levoči a v Spišskom Podhradí. Teológiu študoval v Banskej Bystrici. V r. 1863 bol vysvätený za katolíckeho kňaza a v r. 1869 zložil profesorské skúšky v Prahe. Od r. 1863 pôsobil ako kaplán v Jastrabej a v Kremnici, od r. 1869 bol profesorom kanonického práva cirkevných dejín v seminári v Banskej Bystrici. Na banskobystrickom seminári sa previnil ako slovenský národný aktivista, preto ho vrchnosť v r. 1878 preložila na Detsviansku Hutu, kde pôsobil ako farár až do konca života. Pochovaný je v Detsvianskej Hute.

Peter Tomkuliak vyvíjal bohatú kultúrno-osvetovú a publicistickú činnosť. Venoval sa zbieraniu slovenského národopisného materiálu, hospodárskej a náboženskej osvete. Napísal antropologickú prácu, ktorá vyšla v maďarčine pod názvom *Elkőrcsösödik a világ* (Zmoralizuje sa svet, 1890). Na svojom pôsobisku v Detsvianskej Hute zhromažďoval znalosti o Detsve a Detsvanoch. Výsledkom jeho snáh bola národopisná štúdia *Detvan* (1893), v ktorej podstatné miesto zaujíma etnografický a folklórny materiál. Jeho štúdia bola pozitívne hodnotená a citovaná v ďalších rokoch. Napísal celý rad príspevkov o štepení stromčekov, o vianočných a veľkonočných obyčajoch, početné náboženské úvahy, články o jednotnom cirkevnom speve, kázne a pod. Publikoval v periodikách Cyril a Metod, Kazateľ, Kazateľňa, Katolícke noviny, Národné noviny, Tovaríšstvo a iné.

Patril medzi zástancov česko-slovenskej vzájomnosti, udržiaval kontakty s českými vlastencami. Bol vynikajúci rečník, známa je jeho vlastenecká reč na Velehrade 4. 8. 1894. Pracoval vo viacerých spolkoch. Bol dočasným predsedom spolku Apoštolát pre cirkevný spev. Prejavil sa ako štedrý mecén, prispel na slovenské gymnázium

v Kláštore pod Znievom, na pomník Juraja Fándlyho a iné. Patril medzi aktívnych účastníkov národných podujatí.

Literatúra:

- Encyklopédia Slovenska. – Zv. 6. T–Ž. – Bratislava : Veda, 1982. – S. 92.
- Florin, T. H.: Oravci v slovenskej kultúre. – Dolný Kubín : Okresný dom osvet, 1964. – S. 119.
- Kusý, Ivan: Národná symbolika Detvy v umení. In: Zemko, Ján a kol.: Detva. – Martin : Osveta, 1988. – S. 293.
- Petrovský, Karol: Tomkuliak, Peter. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 1398.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 6. T–Ž. – Martin : Matica slovenská, 1994. – S. 98.

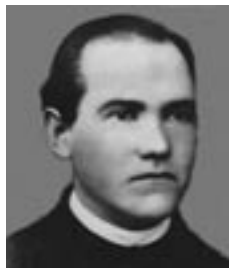
TRUCHLÝ, Andrej

básnik, prekladateľ, kritik, katolícky kňaz

9. 11. 1841 Sv. Anton

28. 10. 1916 Sása

Pseud.: A. Sytniansky, Andrej Sitniansky, Andrej M. Sitniansky, Andrej Truchlý-Sytniansky, Argus, Slavomil Lipovský

Bol synom banského úradníka. Šesť tried gymnázia absolvoval v Banskej Štiavnici, katolícku teológiu v biskupskom bohosloveckom seminári v Banskej Bystrici. Za kňaza ho vysvätili v r. 1867. Bol kaplánom v Tajove, v Prievidzi, v Oslanoch, odkiaľ sa vrátil opäť do Prievidze, kde popri kňazskom povolání učil na tamojšom piaristickom gymnáziu. Neskôr pôsobil v Detve, v r. 1878 sa stal správcom fary v Bacúrove, odtiaľ prešiel v r. 1895 za farára do Sásy, kde pôsobil až do smrti.

Do literárneho diania vstúpil ako epigónsky básnik doznievajúceho romantizmu. Písal príležitostné básne vlasteneckého a národného charakteru. Básne publikoval časopisecky. Jediná zbierka spevov

a piesní pod názvom *Vesna* zostala v rukopise. Ťažisko jeho literárnej práce spočívalo vo vydavateľskej, organizátorskej, redakčnej a kritickej činnosti. V r. 1871-78 redigoval a vydával časopis *Orol* s literárnou prílohou *Slovesnosť*. Zostavil almanach *Tábor*, do ktorého prispievali známi slovenskí spisovatelia. Napísal viacero životopisných portrétov (K. H. Borovského, J. Kollára, B. Němcovej, J. Palárika, L. Štúra a i.). Prekladal ruskú, poľskú a juhoslovanskú poéziu a svetovú realistickú prózu. Významný zástoj mal v súvekej náboženskej spisbe. Sám spracoval posledných 8 zväzkov rozsiahlej biografickej práce *Legenda Čili čítanie o svätých...4-11* (1889-1899). Pozoruhodné sú aj jeho *Dejiny sv. Cirkve 1-2* (1890-95). Je autorom *Cirkevného dejepisu*, ktorý vyšiel až v r. 1921 a používal sa ako učebnica pre meštianske školy.

Literatúra:

- Encyklopédia dramatických umení Slovenska. Zv. 2. M-Ž. – Bratislava : Veda, 1990. – S. 495.
- Encyklopédia Slovenska. – Zv. 5. R-Š. – Bratislava: Veda, 1982. – S. 670-671.
- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 2. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 207-208.
- Kokavcová, Margita: Literárne osobnosti okresu Zvolen. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1986. – S. 44.
- Petrovský, Karol: Truchlý, Andrej. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 1413-1414.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 6. T-Ž. – Martin : Matica slovenská, 1994. – S. 132-133.

VARGA, Tomáš

básnik, katolícky kňaz

8. 12. 1784 Zemianske Kostol'any

20. 4. 1850 Beňuš

Pochádzal zo schudobnenej zemianskej rodiny. Základnú školu navštevoval v Zemianskych Kostol'anoch. Študoval v Kecskeméte, filozofiu v Szegedine, katolícku teológiu v Trnave a v Banskej Bystrici. V r. 1809 bol vysvätený za rímskokatolíckeho kňaza. Krátko pôsobil ako kaplán v Detve, neskôr v Oslanoch. V r. 1812 bol administrátorom v Hliníku nad Hronom, v Horných Hámroch a v Žarnovici, v r. 1812-15 v Slovenskej Lupči, v r. 1815-19 v Hornej Vsi pri Oslanoch a v r. 1819-50 farár v Beňuši.

Tomáš Varga sa venoval básnickej tvorbe, z ktorej nateraz poznáme rozsiahlu básnickú skladbu *Jubilácia svätého Petra*, ktorá obsahuje 2500 veršov. Ústrednou témou a hlavnou myšlienkou tejto didakticko-reflexívnej alegorickej skladby je racionalistický postoj k otázkam viery, cirkvi, rozumu a morálky vyvierajúci z osvietenských princípov na prelome 18. a 19. storočia. Výrazne sa v nej odrážajú prvky slovenského a slovenského povedomia ako typické znaky národnoobrodného procesu, čo sa prejavuje v charakteristike Slovákov, v opisoch slovenskej krajiny a v prenikaní strednej slovenčiny do literárnej tvorby. Napísal tiež báseň venovanú banksobystrickému kanonikovi T. Červeňovi (1842).

Literatúra:

- Maťovčík, A. : Básnická skladba *Jubilácia svätého Petra* od Tomáša Vargu. In: Literárny archív 1967. – Martin : Matica slovenská, 1967. – S. 123–131, 165–168.
- Prikryl, Ľubomír V.: Varga, Tomáš. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 1450.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 6. T–Ž. – Martin : Matica slovenská, 1994. – S. 236.

ZAŤKO, Matej

spisovateľ pre deti a mládež, prekladateľ, katolícky kňaz

9. 3. 1908 Vlachy

12. 2. 1983 Martin

Gymnázium navštevoval v Ružomberku a v Nitre. Zmaturoval v Levoči v r. 1929. Začal študovať na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, popritom bol redaktorom katolíckeho časopisu Skaut, zároveň prekladal z poľštiny najmä divadelné veselohry. Rozhodol sa pre kňazské povolanie. Bohoslovecké štúdiá absolvoval v Banskej Bystrici. Za kňaza bol vysvätený v r. 1933. Ako

kaplán pôsobil v Hriňovej, Novej Bani, Detve a v Banskej Bystrici, kde redigoval týždenník Naše noviny. Od r. 1937 bol administrátorom – správcom farnosti v Slovenskej Ľupči, súčasne riaditeľom Ústredia slovenskej katolíckej mládeže v Bratislave, kam dochádzal. Po skončení vojny v r. 1945 sa stal správcom expozitúry v Partizánskom, kde dokončil výstavbu kostola. V období útokov proti cirkvi v r. 1950 bol väznený v Bratislave, Leopoldove a Ilave. Po prepustení z väzenia v máji 1953 pracoval ako robotník v Žiline a Ružomberku, neskôr na Morave ako pomocný robotník v oceliarni. V 60-tych rokoch sa opäť mohol vrátiť k pastorácii. V r. 1965-69 bol správcom farnosti v Sáse. V r. 1968 bol menovaný za čestného dekana a správcu farnosti vo Vrútkach, kde pôsobil až do odchodu na dôchodok v r. 1975.

Debutoval knihou pôvodných a preložených noviel *Noy a iné novely* (1929), neskôr vydal knihu pre mládež *Vážne i veselo* (1943), dobrodružné prózy *Čierna družina* (1947) a *Čierna družina bojuje* (1950). Zostavoval a prekladal náboženské a iné knižky pre deti a mládež *Biblické dejiny* (1943-71), *Obradoslovie* (1946-50), *Na dušičky pamätajme* (1946) a *Môj spasiteľ* (1947). Popri duchovnej spisbe prekladal hlavne divadelné hry z poľštiny. V medzivojnovom období patril medzi popredných prekladateľov z poľskej literatúry. V rukopise zanechal viaceré prozaické knihy pre mládež (*Krásny rytier* a iné) i autobiografiu, ktorá vyšla až po jeho smrti *Z chalúpk*

na úvetrí (2000). Článkami prispieval do mnohých novín a časopisov. V medzivojnovom období to boli Zornička, Skaut, Žiačik, Naše noviny, Mladý katolík a po roku 1945 Katolícke noviny, Náš priateľ, Nová práca, Duchovný pastier, Kultúra a pod. Bol členom Muzeálnej slovenskej spoločnosti a Matice slovenskej.

Literatúra:

- Šarluška, Vojtech: Zaťko, Matej. In: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. – Bratislava : Lúč, 2000. – S. 1513–1514.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 541.
- Zaťko, Matej: Z chalúpy na úvetrí. – Martin : BERISS : Rímskokatolícky dekaný úrad, 2000. – 160 s.

ZELIENKA, Ľudo

spisovateľ, redaktor, prekladateľ, ľudový rozprávač

5. 12. 1917 Zvolen

8. 8. 1977 Bratislava

Pseud.: Ľudo Zelienska-Akela, Ľudo Zelienska-Detvan, Ľudo Zelienska-Hron, Ľudovít Radimovský, Ujo z Detvy, Zvolenský

Základnú školu a gymnázium navštevoval vo Zvolene. V r. 1935-39 študoval na učiteľskej akadémii v Banskej Bystrici. Externe absolvoval štúdium etnografie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V r. 1939-40 bol učiteľom v Zolnej, v r. 1940-44 riaditeľom školy v Budči. Krátko pôsobil na školskom inšpektoráte a ako učiteľ na meštianskej škole vo Zvolene. V r. 1945-50 bol prednostom oddelenia, neskôr odboru na Povereníctve školstva a kultúry. Od konca roku 1950 až do svojej smrti pracoval v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve, najprv ako redaktor, od r. 1960 ako šéfredaktor oddelenia časopisov.

Ľudo Zelienska bol všestranne umelecky zameraná osobnosť, autor hier, scénok, prozaických prác so silným humoristickým akcentom.

Spočiatku sa zameral na tvorbu pre deti *Detvanček a Hopsasa, vo svete nestratia sa* (1950) s tradičnou tematikou boja proti zlu. Hlavné postavy i niektoré motívy prešli aj do ďalšej hry so spevmi *Figliari spod Poľany* (kniž. 1952) s hudbou J. Matušku. Podľa nej vytvoril libreto na prvú slovenskú detskú operu (skladateľ J. Kowalski) *Rozprávka pri praslici* (kniž. 1954). Didaktickú funkciu majú zbierky bábkových a divadelných scénok, dramatizácie rozprávok a piesní *Ohnivko slávností* (1953), *Hráme maličkým* (1955), *Scénky pre malých, menších a najmenších* (1968). Kniha *Detvianska nátura* (1962) je humornou mozaikou života podpolianskeho ľudu od začiatku storočia až po súčasnosť. Knihy *Poľovnícke smiechoty* (1972) a *Rybárske smiechoty* (1974) ťažia humor z rozprávačského zveličovania poľovníckych a rybárskych príbehov.

Už začiatkom 40. rokov sa pokúsil o dramatický žáner scénkami i kriminálnou hrou *Vo vyšetrovacej väzbe*. Umelecky náročnejšia je jeho veselohra so spevmi a tancami *Žinčica kontra infarkt* (1975). Je autorom niekoľkých celovečerných kabaretov *Smiechom k srdcu* (1953), *Letisko Bratislava nepríjma* (1970), päťdielneho televízneho humoristického seriálu *Chválenkári* a i. Zostavil zborníky satirických próz zo sovietskej a maďarskej satiry.

Literatúra:

- Encyklopédia dramatických umení Slovenska. Zv. 2. M–Ž. – Bratislava : Veda, 1990. – S. 574.
- Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. 2. – Bratislava : Obzor, 1984. – S. 265–266.
- Kokavcová, Margita: Literárne osobnosti okresu Zvolen. – Zvolen : Vlastivedné múzeum, 1986. – S. 46–47.
- Melicherčík, A.: Doslov. In: Zelenka, Ľudo: *Detvianska nátura*. – Bratislava : Obzor, 1973. – S. 280–286.
- Slovenský biografický slovník. Zv. 6. T–Ž. – Martin : Matica slovenská, 1994. – S. 430–431.
- Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. – Bratislava : Literárne informačné centrum; Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. – S. 542–543.

ZEMKO, Pavol

pedagóg, publicista, katolícky kňaz

21. 11. 1964 Topoľčany

Žije v Trnave.

Základnú školu navštevoval v Kamanovej a v Preseľanoch, gymnázium v r. 1979–1983 v Topoľčanoch. V r. 1983–1988 študoval na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Po štúdiách začal pôsobiť ako kaplán v Banskej Bystrici. Pôsobil tiež ako prefekt disciplíny a štúdií v Kňazskom seminári sv. Cyrila a Metoda v Bratislave. V r. 1993 bol preložený za farára do Detvy, a v r. 1995 do Kriváňa, kde sa stal aj inšpektorom pre vyučovanie náboženstva v detvianskom dekanáte. V r. 1997 bol preložený za farára do Martina a zároveň sa stal dekanom martinského dekanátu.

Štúdiá si priebežne dopĺňal v Bratislave, v Krakove, v Olomouci a v Trnave. V r. 1996 začal učiť homiletiku na Teologickej inštitúte sv. Františka Xaverského v Banskej Bystrici – Badíne Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty v Bratislave; teraz prednáša na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Bratislave a predmet kresťanský svetonázor na Prírodovedeckej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V roku 2010 sa habilitoval za docenta na Fakulte masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V r. 2001–2009 pôsobil ako farár v Majcichove a v Opojii. Potom sa stal generálnym vikárom a v súčasnosti je biskupským vikárom v Trnave.

Knižne publikoval náboženské práce *Homiletický prínos F. V. Sasinka na Slovensku* (1998), *Nech slnko svieti, kde si Ty!* (1999), *Pápežov ruženec svetla* (2004), *Aj my sa mu klaníme* (2005), *Diamant našej obce* (2006), *Križová cesta pre Slovensko* (2007), *Homiletické smernice* (2007), *Návraty* (2008), *Ódy* (2008), *Radlinského hlásanie Božieho slova* (2009), *Európan Ján Palárik* (2009) a mnohé ďalšie. Pavol Zemko sa venoval aj histórii farnosti na Kriváni. Publikácia

Krivánska farnosť bola vydaná pri príležitosti III. cyrilometodských dní v r. 1996.

Píše články s náboženskou tematikou, ktoré uverejňuje na Slovensku (v časopisoch *Katolícke noviny*, *Duchovný Pastier*, *Zrno*, *Rodinné spoločenstvo*, *Adoramus Te*, *Lumen veritatis*, *Život Cirkvi*, *Liturgia*), v Čechách, ale aj v Spojených štátoch amerických a v Kanade.

Literatúra:

- Csomor, Július: Už je tomu 20 rokov. – Trnava : Ivona Matúšová, 2007. – 20 s.
- Mgr. Pavol Zemko, ThD., člen Redakčnej rady za Bratislavsko-trnavskú arcidiecézu. In: *Duchovný pastier*. – Roč. 88, č. 4 (2007), s. 353–354.
- Recept na šťastý : 20 rokov kňazstva Pavla Zemku. – Trnava : Bussines Expert, 2008. – 16 s.
- Spišák, Róbert: Z histórie homiletiky. – Želiv: Opatství, 2010. – 12 s.

ZLATONĚ, Ferdinand

učiteľ, publicista

14. 2. 1920 Zlatno

21. 7. 1986 Detva

Narodil sa v robotníckej rodine. Jeho otec bol tokárom v zlatňanskej sklárni. Ľudovú školu navštevoval v rodisku, meštiansku školu v Kokave nad Rimavicou. V r. 1940 absolvoval Učiteľský ústav v Banskej Bystrici. Z mnohohodetnej rodiny on jediný ako najmladší vyštudoval. Vyrastal v ťažkých pomeroch. V sklárni sa v r. 1932-39 nepracovalo a peniaze v rodine chýbali. Aby si zarobil na knihy, doučoval slabších žiakov a príležitostne pracoval. Po štúdiách od r. 1940 pôsobil ako učiteľ v Dolnej Porube a neskôr v Nižných

Lapšiaci. V školských rokoch 1942-44 pôsobil ako riaditeľ Ľudovej školy v Jurgove (teraz Poľsko) a v r. 1945 ako učiteľ v Spišskej Belej. V r. 1946-48 učil na Dievčenskej meštianskej škole v Lučenci, kde vykonával aj funkciu tajomníka okresnej pobočky Matice slovenskej, hrával divadlo a spieval v spevokole. V r. 1949-53 vykonával funkciu osvetového inšpektora v Jesenskom, v Novej Bani, v Banskej Bystrici a vo Zvolene. V r. 1953 sa s rodinou presťahoval do Detvy, kde od 1. septembra 1974 pôsobil ako riaditeľ na 3. ZŠ v Detve až do roku 1980, kedy odišiel do dôchodku. Tridsať rokov pracoval ako pedagóg.

Ferdinand Zlatoň si zamiloval kraj pod Poľanou. Aktívne sa zapojil do kultúrneho a spoločenského života. Bol pokračovateľom detvianskych kronikárov v r. 1954-58. Pomáhal pri zrode folklórnych slávností pod Poľanou. Zaujímal sa o históriu Detvy a v r. 1973 vydal na pohľad skromnú ale významnú publikáciu pod názvom *Detva*, čím obohatil regionálnu literatúru. Ako archeológ amatér organizoval výkopávky na Kaľamárke. O jeho nálezy prejavil záujem Archeologický ústav v Nitre. Mal blízko k športu. V r. 1957 bol predsedom TJ Spartak Detva. Neskôr ako riaditeľ školy vychádzal v ústrety športovcom, ktorí reprezentovali Detvu i Československo. Ferdinand Zlatoň aktívne pracoval vo všetkých oblastiach činnosti mesta a má výrazný podiel na jeho kultúrnom a spoločenskom rozvoji. Za svoju prácu dostal niekoľko pamätných medailí a čestných uznání.

Literatúra:

- Zlatoňová, Viera – Režňáková, Dobroslava: Ferdinand Zlatoň. – [2010]. – 2 s. Rukopis sa nachádza v Krajskej knižnici Ľ. Štúra vo Zvolene.

Zoznam osobností

A

AUGUSTA, Jaroslav

B

BARTOŠ, Ondrej

D

DIANIŠKOVÁ, Emília

DIOSI, Martina

ĎURÍČKOVÁ, Mária

E

ENGELMANN, Alfréd

F

FEKETE, Ján

G

GOMBALA, Eduard

H

HORÁK, Gejza

HRONSKÝ, Jozef Cíger

HURTÍK-ČAJKA, Jozef

J

JARUNKOVÁ, Klára

JIRÁNEK, Miloš

K

KOŠÚT, Ján

KRÁLIK, Štefan

KREUTZ, František

KRUŽLIAK, Imrich

KRUŽLIAK, Peter

KUNIK, Jozef František

L

LACIAK, Michal Miloslav

LACIAKOVÁ, Irena

M

MARTULIAK, Pavol

MATUNÁK, Michal

MEDVECKÝ, Karol Anton

P

PACOVSKÝ, Emil

S

SLÁDKOVIČ, Andrej

SLIACKY, Jozef

Š

ŠKAMLA, Ján

ŠTRBÁŇ, Ján

ŠULAJ, Ondrej

T

THURZO, Július Juraj

TIMKO, Anton Emanuel

TOMKULIAK, Peter

TRUHLÝ, Andrej

V

VARGA, Tomáš

Z

ZAŤKO, Matej

ZELIENKA, Ľudo

ZEMKO, Pavol

ZLATONĚ, Ferdinand

Názov: Literárne osobnosti mesta a okresu Detva

Podnázov : Biografický slovník

Zostavila: Mgr. Elena Matisková

Zodp. red.: Mgr. Katarína Ďurovcová

Fotografie: Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej
knižnice v Martine
Krajská knižnica Ľ. Štúra vo Zvolene

Vydavateľ: Banskobystrický samosprávny kraj
Krajská knižnica Ľ. Štúra vo Zvolene

**Tlač a
grafická úprava:** Vydavateľstvo TU vo Zvolene

Rok vydania: 2010

Náklad: 50 ex.

ISBN 978-80-85136-42-5

EAN 9788085136425

ISBN 978-80-85136-42-5

